

USTÜN VASIFLI ÇAYLARIN HARMANI İLE HAZIRLANMIŞTIR
AŞIFTUNA

(Basın : — 129)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 197

ARALIK 1965

YIL: 17 — CİLT: 9

HALK OYUNLARI OKULU AÇILDI

Yazan: Bora HİNÇER

«Yüksek Tahsil Gençliği TÜRK FOLKLOR ENSTİTÜSÜ Kurma Derneği», aralık 1964 tarihinde idealist bir davranış ve fedakârane bir çaba ile kurulmuştur. Her geçen gün biraz daha iyiye, biraz daha bilimsel metodlara doğru yönelen bu derneğin amacı, isminden de anlaşılacağı gibi Türk Folklor Enstitüsü'nü kurmaktır. Gençler derneği olarak, bu konuda, devlet makamlarıyla temas halindedirler ve enstitü kuruluncaya kadar, hem zaman kaybını önlemek, hem enstitünün yokluğunu hissettirmemek, hem de enstitüye hazırlık olmak fikriyle enstitü tipinde çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar, Derneğin bünyesinde kurulan çeşitli komisyonlarca yürütülmektedir. Bu komisyonlardan bazıları: «Derleme Komisyonu», «Halk Oyunları Komisyonu», «Halk Türküleri Komisyonu», «Temaşa Komisyonu», «Dış Münasebetler Komisyonu», «Basın Yayın Komisyonu» vb.

Bu komisyonlar, gerçek bir çaba sarfederek amaçlarına doğru ilerlemektedirler. Örneğin, Derleme Komisyonu uzun zamandır hazırlamakta olduğu Türkiye çapındaki «Folklor Anketi»ni öntümüzdeki günlerde tatbik mevkiine koyacaktır.

Gelecek sayılarımızda Derneğin kuruluş ve gayesine, çalışmalarına tekrar dönmek üzere, bu yazımızda, Derneğin yine Türkiye çapındaki bir kuruluşundan bahsedeceğiz:

«Halk Oyunları Okulu».

20 Kasım 1965 tarihinde öğretime başlayan okul, büyük bir ilgi görmüştür. Yeni kurulmuş olması sebebiyle öğrenci sayısı 60 olarak dondurulmuş, bunun üstündeki muraatlar kabul edilememiştir. Öğrencilerin hepsi Yüksek Öğrenim talebesidir ve 24 ü kız, 26 sı erkektir.

Gençliğin ders dışı zamanlarını değerlendirmek, Türk Halk Oyunlarını en doğru şekilde öğretmek hedefini güden okulda, bütün ekiplerin oyunları, mahallinde yetişmiş öğreticiler tarafından gösterilmektedir. Çalışmalar, şimdiye kadar alışlagelmiş olanlardan ayrı bir düzende ve bilimsel bir açıdan programlaştırılmıştır. Bu program, talebelerin oyunları en iyi şekilde ve en kısa zamanda öğrenebilecekleri niteliktedir.

Okulun çalışmaları iki ana bölümde düzenlenmiştir: 1. Tatbiki çalışmalar, 2. Nazari çalışmalar.

Tatbiki çalışmalar her hafta pazar günleri yapılmakta ve bu çalışmalarda her yöni ile Türk Halk Oyunları öğretilmektedir.

Nazari çalışmalar ise, her hafta çarşamba günleri yapılmaktadır. Bu saatlerde öğrencilere folklorun bilimsel yönleri tanıtılmakta, oyunların anlam ve müzikleri ile giyilen kostümler ve enstrümanlar hakkında bilgi verilmektedir. Nazari dersler çerçevesi içinde Yurdumuzun folklor uzmanlarının

AKÇAYAZI KÖYÜ YEMEKLERİ

Yazan: Zeki SARIHAN

Açıklama: Konya ili, Karapınar ilçesi Akçayazı köyü Konya ovası buğday köylerinin tipik bir örneğidir. Köyde buğday, arpa ve çavdardan başka hiçbir bitki yetiştirilmez (veya yetişmez). Köylüler yiyeceklerinin büyük bir bölümünü kendi ürettikleri buğdaydan karşılarlar. Bu bakımdan aşağıda da görüleceği gibi buğday unundan çeşitli yemekler yapılmaktadır. Köylüler et ihtiyaçlarını da besledikleri koyunlardan gidermektedirler. Aşağıda açıklanan yemekler ilkökul öğrencileriyle uzun tartışmalardan sonra ortaya çıkmış ayrıca köylü kadınların kontrolünden da geçirilmiştir.

Köylülerin hep bu yemekleri yedikleri sanılmasın. Üç öğün bulgur pilavı baş yeri almakta veya bu yeri yalnız başına işgal etmektedir. Bununla birlikte köylü kadınlar gereğinde çok iyi ve çeşitli yemek yapmakta hünerlidirler. Buraya Konya köylerine özgü olduğunu sandığımız yemekler alınmıştır.

ARABASI: Hamur siniye doldurulur. Horoz veya av eti pişirilir. (Buna aş yapmak denir) Hamurun ortası açılır, buraya et suyu konur. Kaşığı yarısı pişmiş hamurla yarısı da et suyu ile doldurularak içilir ya da yenir.

AYRAN AŞI: Pirincin ayran ile pişirilmesi.

BATIRIK: Islatılmış bulgura döğülmüş melengiç tohumu, tahan, soğan, biber katılarak yapılır.

BİŞİ: Yufka yanlarından katlanır. İçine kaymak koyduktan sonra yeniden katlanarak sacda pişirilir.

CACIKTAN SU BÖREĞİ: Yaş soğanı kaynatıldıktan sonra doğrarlar. İçine et ve biber koyarak yufka içine koyarlar.

ÇİLBİR: Kaynatılmış suya yumurta kırılır. İyice karıştırıldıktan sonra üzerine yakılmış yağ dökülür.

ÇİLLİ: Kızartılmış koyun eti içine su da pişirilmiş üzüm katılarak yapılır.

DOLAZ (Haside): Yağ ile kavrulmuş un su katılarak pişirildikten sonra üzerine pekmez dökülür.

HIRTLAK TURŞUSU: Kavunun küçüğü-

ne hırtlak deniyor. Bundan yapılan turşuya da hırtlak turşusu.

HÖŞMERİK: Tandır ekmeğinin suda haşlandıktan sonra üzerine yağ dökülmesiyle yapılır.

KABARTLAMA: Un, yumurta ile yoğrularak yağda pişirilir.

KABAK TASMASI: Dilimlenerek kesilen kabağın sade suda pişirilmesi.

KIVRIM: Yeni açılmış ekmeçlik yufkanın kıvrılarak içine şeker ve kaymak konmasıyla yapılır.

KUYMAK: Helvanın bir çeşididir. Yağ ile kavrulmuş una şeker katılarak yapılır.

KARMA: Tahan, pekmez, reçel karışımı bir yemek.

KELEK TURŞUSU: Kelek kavunun adı. Kavundan yapılmış turşuya kelek turşusu denir.

KUYRUĞUNDAN TUTMA: İçine bol yağ ve şeker katıldığından çok ağır olan bu yemek, söylendiğine göre, mahalle mektebinde «Elemnaşrehlekeye çıkan öğrencinin takkesini başından kapamaya, takkeyi geri almak için götürülür. Yapılışı şöyledir: Açılan yufkanın içine şekerle kaymak konur. Oklavaya bir tirtıl sırtı yapısında yerleştirilir. Sonra, oklava içinden çekilerek bol tereyağında kızartılır.

MANTI: Sacda ekmeç pişirirken geriye kalan hamurdan bir-iki kalınca bazlama yapılır, yağda kızartılır. Yuvarlak yapılanlara Topak Manti denir.

MUKLA: Yumurta, yağ, soğan ve kıymadan yapılır. Öbür adı mülüküdür.

PAPARA: Yumurta veya kıyma soğan, yağ ve azıcık tut katılarak pişirilir. Bu, doğranmış tandır ekmeğinin üzerine dökülür.

PANCAR PİŞMESİ: Pancarın süt, kurumu üzüm ve nohut ile pişirilmesi.

SİNİ: Sini üzerine açılarak kesilen hamur işi.

UYUTMA: Pişirilmiş sütün içine incir doğranarak karıştırılır. Süt içindeki incirle, o halde donup kalır.

ZERDE: Şerbetin içine pirinç atılır. Soğuduktan sonra bu şerbet pilavın üzerine dökülür.

«ÖLÜYÜN KÖRÜ» DEYİMİ VE DOLAYISILE

Yazan: Kerim YUND

Ya mânâsız bir soru sorulduğunda, ya da, karşılık vereceğin canı sıkın olunca, «Bu ne?» deyince, o da, «ölüyün körü» der. Mecaz olarak söylenen bu söz; «Sırası mı? Bilmiyor musun? Savul!» gibi sözlerin yerini tutar. Deyimin yeri «Söğmeler» ve «Terslemeler» bölümündedir. Bazı kez «ölüyün körü», «ölünün körü», «eliğin körü», «elinin körü» gibi de söylendiği olur. Bizce doğrusu birinci söylenişdir.

Yukarıki deyim mecaz olarak anlaşıl-makla birlikte, iki sözcüğün bir araya gelmesinden doğan gerçek mânânın kamuca anlaşılması güçtür.

Kör deyince akla gözleri görmeyen, âma geliyor. Ölüyün körü demekle de bir mânâ çıkmıyor.

Kör'ün daha başka anlamları var mı, diye, Türkçe sözlüğe bakılınca, burada da görmeyenden ayrı bir mânâ verilmediği belirmekte. Üç ciltlik «Tanıkları ile Tarama Sözlüğü»nde ise, körün türkçe olduğu, sin, mezar, anlamına geldiği yazılı. Birinci ciltte 15. asırda yaşayan Alâaddin Kaygusuzdan şöyle bir örnek var. «Yazılı yazısını görse gerek, görmeyince körre giremez.» Üçüncü ciltte 15. asırda yazılan Miftah ül Cennet'de «Bir gün recep ayında oruç tutmuş olaydı ona kör azabı etmezlerdi.» denmektedir.

Bu ışık altında «Ölüyün körünün kelime karşılığı «ölüyün mezarı» demek olduğu anlaşılır. Kelimeler gerçek mânâsını alır. Mecazisi de «Senin mezarını yapıyorum», gibi bir anlam taşıyan söğmedir.

Kör, bazı sözlüklerimizde Kür, Gür şeklinde yazılıp, farsça mezar olduğu kayıtlıdır. Kelimenin farsçadan türkçeye veya türkçeden farsçaya geçip geçmediği konumuz dışındadır. Yalnız Güristan farsça mezarlık demektir. Türkçede Köristan, körüstan sesi ile söylenen yer adlarımız vardır: Köristan adı ile, Tarsus ve Adıyamanda birer köyümüz vardır. Körüstan sesi ile de İznik ve Besni'de birer köyümüz vardır. (Bk. «Köylerimiz» adlı kitap) Ermenek'te de Köristan dağı adı ile bir dağ vardır. Burada eski eserler kalıntısı olduğunu da söylerler. Bunlardan başka yukarıda adı ge-

nen kitapta Körlü, adıyla anılan Konya Ereğlisinde, Tarsusta Ermenekte birer köyümüz, Körtepe diye de Diyarbakırda bir köyümüz olduğu yazılıdır. Böylece;

Körünü öldürmek

Körünü öldürmek

deyimleri aydınlandığı gibi, mecaz olarak çok içmişler için söylenen,

Kör kütük

Kütük

deyimleri de anlaşılır. Buradaki kütük, kesilmiş ağaç gövdesi veya parçasıdır ki yeşermez, büyümmez, kamlıdamaz olduğu için, ölü gibi durduğundan (kör kütük) denmiştir. Kısaca da (Kütük) deriz. Kör kütükten ayrı canlı olan kütük de vardır: Bağ kütüğü gibi...

Silifkede,

Oğlum bir değil, ocağım kör değil.

diye söylenen atasözümüz var. Burada ocak aile yuvası, soy demektir. Bir oğlum ölürse öteki oğlum ocağımı söndürmez anlamına gelir ki, buradaki kör, yok olma, ölme anlamını taşır.

Kör ocak

deyimi de çocuksuz aile için söylenir. Ölü ocak, ölü soy demektir.

17. asırda yaşadığı sanılan şair Salburcuoğlu,

Su destisi su yolunda kırılır

Koç yiğidin körü kavga meydanı

diyor ki, burada da kör'ün mezar olduğu açıkça belirtiliyor.

ÇEKİRGE VE CENDERME OYUNLARI

Yazan: Avni YÜKSEL

1 — ÇEKİRGE

Akdağmadeni ve çevresinde oynanan halk oyunlarından birisi de «Çekirge» oyunudur. Çekirgenin hareketine benzetilerek hareketli ve çeviktir. Çekirgenin hareketlerini taklit ederek oynanır. Oyuna tefin, davul ve zurnanın hoş sesiyle başlanır kı-zışır ve sona erer. Türküldür, türkü karşılıklı ve toplu halde söylenir. Temposu hızlıdır. Seyirciler ve oyuncular elleriyle tempo tutarlar.

Oyun dörder kişiyle oynandığı gibi bu sayı daha fazla da olabilir. Oyuna önce bir dizi halinde başlanır. Sonradan karşılıklı iki kısma ayrılırlar. Guruplar birbirlerine yaklaşıp uzaklaşırlar yaklaşınca karşılıklı olarak ellerini çaprazlama birbirine vururlar. Oyunun figürlerini teşkil eden hareketler daha ziyade ellerde ve bacaklarda toplanmaktadır. Guruplar birbirlerine bir ayakta bir de diz çökerek yaklaşır ve uzaklaşırlar. Önce kendi ellerine sonra dönerek arkasındakinin eline de vururlar. Arada bir tef veya zurna, davul durur o zaman oyuncular karşılıklı ve toplu halde şu türküyü söylerler, her mısrayı iki kez tekrarlar (Önce bir gurup sonra diğer gurup)

1 — Çekirgenin ayağında nalini nalini

Ben de sandım kaymakamın gelini
gelini

Eğri de kılıcı sivri de kılıcı çekirge
çekirge

2 — Çekirgeyi hellemeden (1) gelirler gelirler.

Çekirgeye güle güle ölürler ölürler
Eğri de kılıcı sivri de kılıcı çekirge
çekirge

3 — Çekirgenin önü indii yazıya yazıya

Ot kalmadı koyun ile kuzuya kuzuya
Eğri de kılıcı sivri de kılıcı çekirge
çekirge

4 — Kimler meme versin emlik kuzuya kuzuya

Ambarlarda un koymayan çekirge çekirge
Hanımlarda gön koymayan çekirge çekirge

5 — Zohunda buğday iri demirlidir demirli

Oğlan kızı alacak yeminlidir yeminli

Eğri de kılıcı sivri de kılıcı çekirge çekirge

Oyun erkekler tarafından oynandığı gibi daha ziyade kadınlar tarafından oynanmaktadır. Düğünlerde ve çeşitli eğlencelerde erkekler ayrı kadınlar ayrı oynarlar.

Bu oyun çeşitli köylerde küçük değişiklikler göstermekte ise de her yerde esas özelliğini taşımaktadır:

(1) Kovalama

Not: Bu incelemeyi hazırlamada hareketleriyle ve söylediği türküyü bana yardımcı olan ağabeyim Hüseyin Yüksel'e teşekkürlerimi bildiririm.

2 — CENDERME

Akdağmadeni ve köylerinde oynanan tipik oyunlardan birisi de «Cenderme»dir. Oyun türkülü olup davul zurna eşliğinde oynanmaktadır. Oyuna el ele tutularak önce yavaş başlanır sonradan hızlanır. Çabukluk derecesinden dolayı yeldirme ve sektirme isimlerini de alır. Tamamen kadınlar tarafından oynanan bu oyunda iki ve daha fazla kişi bulunur. Oyuna önce tek dizi halinde başlanır daha da hareketlenince karşılıklı iki guruba ayrılırlar. Her iki gurup ta sekerek bir birlerine yaklaşarak ani bir hareketle diz çöker el vururlar ve aynı çabuklukla ayağa kalkarak geri geri sekerek uzaklaşırlar. Dizi halindeyken sekerek bir öne doğru el vururlar bir de arkaya doğru. Oyun zıplattıcıdır, çoğu yerlerinde yerli danslarında olduğu gibi atlamalar, bağırma-lar vardır. Oyunun figürlerini teşkil eden hareketler her uzuvda bulunuyorsa da daha ziyade bacaklar ve kollarda toplanıyor. Oyunda başı çekenin elinde mendil bulunabileceği gibi olmayabiliyor da. Bu oyuna umumiyetle halay denmekte ve daha ziyade çevre köylerde oynanmaktadır.

Oyunun özelliğinden birisi de türküsüdür ki şöyledir;

1 — Cendermenin çorapları yaşidi, yaşidi
Yel vurdukça bacakları üşüdü üşüdü
Benim yarım halaylarda baş idi baş
idi

Cenderme cenderme cenderme

2 — Cendermenin halayları bir idi bir idi

YAZI - RESİM BAŞLIK

Yazan: Malik AKSEL

Taç, sikke, kavuk, külâh, kalensüve, takke, fes, kalpak ve daha bir çok adlar alan başlıkların «yazı-resim» olarak levhalar halinde görüldükleri olurdu, bunlar içinde sanat değeri yüksek olanlar, yazıdan resim biçimini alanlar da vardır.

Türklerde başlıklar sayılamıyacak kadar çok olmakla beraber bunlara olağanüstü önem verilirdi. Başlık gibi, onu muhafaza eden kavukluk ta yüksek yerlere konan bir sanat eseridir. Şeriat ehli kavuk, tarikat ehli taç giyerdi ki, şekline, dilimlerine göre mânalı, adlar alır. Tarikat kişilerinin taç ve hırka giymelerinin bir mânası da dünya ve ukbanın terkidir. Terekler birden başlayıp çeşitlenir. On iki terekli taçlar son zamana kadar görülenlerdendir. On iki imama bağlılığı esas alan bu taçlarda gizli açık mânalar vardır. Başlık genellikle sahibinin mezhep, meslek, kişiliğini temsil eden bir surettir. Törenlerde padişahın yanında tülbindçi gulamı veya ağası bir kavuk taşır ve bu kavuğu hafifçe sağa sola eğer, böylece halka padişah tarafından selâm verilmiş, iltifat edilmiş olurdu. Kavuk sallamak sözü de bundan gelir. Zamanla bu söz, dalkavukluk mânasını da almıştır. Tülbind ağalığı 1933 de

Arkamızdan gök dumanlar bürüdü bürüdü

Benim yarım halaylarda bir idi bir idi
Cenderme cenderme cenderme

3 — Cendermeyi sorarsanda aynalı aynalı

Ucu yeşil dibi koyu gölgeli gölgeli
Karşıkı dağlar of çeker ağlar
Cenderme cenderme cenderme

4 — Benim yarım pek küçücük küçücük

Mamuriyete gönderme gönderme
Karşıda bağdadılar bağdadılar
Cenderme cenderme cenderme

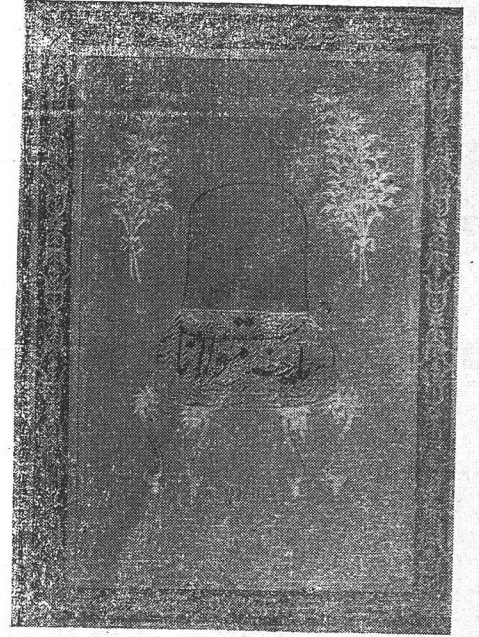
5 — İstemedim kötüyü kötüyü

Başımı bağladılar bağladılar
Cenderme cenderme cenderme

.....
Bu türkü hep bir ağızdan elle tempo tutularak söylenir.

kaldırılarak yerine sarıkcı başlık konmuştur.

Şu halde kavuk, taç sade başta taşınan bir örtü değil, saygı değer bir semboldür. Yabancılara karşı da en çetin bir direnme gücü burda toplanır. Daha doğrusu giyim kuşamda en son değişiklik burda kendini

No. 1 — Katia (Kâğıt kesme) yazı - resim
mevlevî sikkesi, Türk - İslâm Eserleri
Müzesi'nden.

gösterirdi. Frenk gömleğine pantolonuna tahammül edilir de buna tahammül edilmezdi.

Mizah'ta olsa kavuklu, orta oyununun en önemli oyuncusunun adıdır. Daha doğrusu bu oyuna da kavuklu denmesi, yine kavuğun önemindedir. Kavuk dışarda giyilir, eve gelince kavukluğa konur, onun yerini takke alırdı...

Bu kavuklar, taçlar sade insanların değil, gökte uçan meleklerin, insan yitli

Burak denen Peygamberlerin kanatlı atının başında da bulunurdu.

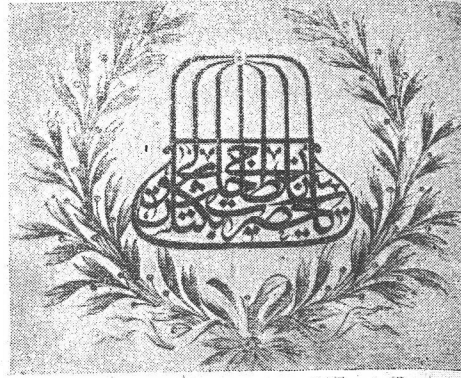
Dini inançlar renklerle de kendilerini gösterirler. Öyle ki Kadiriler yeşil, Bedeviler kırmızı, Sâdiler beyaz, Rufailer kara renkte sarıklar sararlar, bazen de bu renk farkı iki İslâm ülkesini amansız bir şekilde birbirine katardı... Nitekim kızılbaş denen Türk toplumuyla savaşlar yüzyıllar boyu sürmüştür.

Halifelik Türklere geçmekle Arap, Acem kültürü de Türklere geçti. Arap, Acem adları (ayın) sız yazıldı mı âdeta dünya yerinden oynardı, ama Türk adı vavlı, vavsız yazılmış, ona kimse aldırış etmezdi. Okullarda Türkçeden değil, Arapça, Farsçadan sınıf dönülürdü.

Şeriat ehli, zamanla kavuklarını bir yana bırakıp fes giydikten sonra da yine karşı tarafın adı kızılbaş kaldı. Sünniler Alevileri yerdikçe Aleviler de onlara düşman gözüyle baktılar. Köylerini ayırdılar, birbirlerine kız alıp vermediler.

No. 2 — Mevlana'nın masa üstünde «yazı - resim» sikkesi.

No. 3 — Yazı ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin tacı, hususi kolleksiyondan

Gelenekler değişmezliği doğururlar. Bu değişmezlikler sade erkeklerde değil, kadınlarda da kendini gösterirdi. Öyle ki başlık düğünlerin derneklerin en zarif süsü olurdu. Buna her türlü ziynetler katılır, başlıksız kadın görülmezdi. İstanbul'da Beyazıtta Başlıkkı Reşide, böyle ün salmış kadınlardan biridir

Bununla beraber Sofilerde, şeriat ehlinde başlığa verilen değer derecedir. Nitekim Melâmiler dervişliğin işaretleri sayılan taç ve hırkaya itibar etmemişler, hattâ:

Dervişlik dedikleri hırka ile taç değil. Gönlünü derviş eden hırkaya muhtaç değil

Demişlerdir.

Ehlisünnete göre de zaman zaman bunlar hoş görülmediği gibi haklarında fetvalar da çıkmıştır:

Sofilerin envaı türlü giydikleri taç sünettir, diye, itikat edenlere ne lâzım gelir?.

Cevap: Sünnet olduğu sabit değildir, ol itikattan rücu (dönüş) lâzım gelir. Ahmet İbn Kemal.

Tarikatlar arasında manevi bir remiz sayılan taçlar aynı zamanda o tarikatın tılsımı gibidir. Bunların sanatkarane kesilmiş katia'ları (kesme kâğıt), cam, ayna üzerine işlenmişleri çoktur. «Yazı - resim» taçlar, çokluk tarikat pirlerinin adlarıyla şekillenir.

Sikke ve taçlar, ziynet eşyası olarak da kullanılır. Hele mevlevi sikkesi altın, gü-

müş yüzükler, küpeler, gerdanlıklar, tekke-ler kapandıktan sonra da unutulmamıştır.

Burada yer almış (No 1) yazı ile birleşmiş katia (kesme kâğıt) resim küçük bir masaya konmuş bir sikkedir, iki yanı mütenazır olan bu kâğıt resmin ortasında tâlik yine kesme yazı ile: «ya Hazret-i Mevlâna» yazısı okunur. Çevresi de kâğıt kesmelerle çevrelenmiştir. Sarıklı külâh dedikleri Mevlevi sikkesi burada sade bir resim değil, bir tarikati temsil eden bir semboldür.

Aynı şekilde: «ya Hazret-i Mevlana Celâlettin-i Rûmî» celi yazılı sikke, beyaz bir siluet halindedir (No 2). Bunu yazan «Rakım»dır. Yalnız gerçekten ünlü yazı üstadı Rakım mı belli değil. Burada güzel bir çerçevede içinde barok bir masa üzerinde yer almış bu sikkenin üst kısım boşlukları mütenazır olmak üzere iki gül dalı ile doldurulmuştur.

Tekkelerde bulunan «Yazı - resim» taçlar, birer sanat eseri olarak sosyal hayatımıza girdiği gibi, padişahların armalarında görülen tuğlu kavuklara benzer tarikat pirlerinin taylasanlı taçlarının mânâsı nedir. Fakir dervişlerin durumlarıyla uyuşmayan bu taç sözü, manevi zenginliğin, yahut batını zenginliğin dünya zenginliğine galebesi işaretidir.

Burada sade yazıdan meydana gelmiş bir beктаşı tacı görünür (No 3). Bu bir defne veya zeytin dalı ile iki yandan kuşatılmıştır. «Ya Hazret-i Pir Sultan Hacı Bektaş-ı Veli» yazısında, harflerin uzamasıyla on iki terekli bir taç çizilmiş, aynı zamanda bu tereklerden mimari bir biçim (kubbe) meydana gelmiş, on iki dilimli taç tezyini bir unsur olarak ortaya konmuş. Bektaşî babaların hele mücerret olanların başından bu taç hiç eksik olmamıştır.

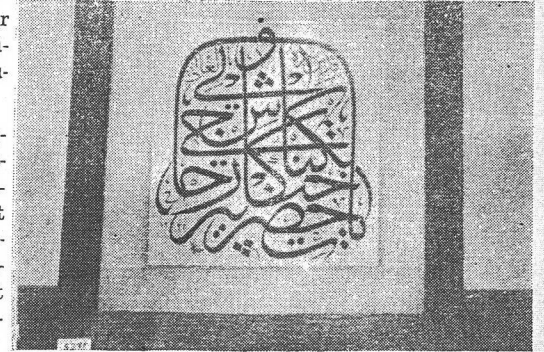
Bunu ilkin Kaygusuz Abdal'ın giydiği rivayet olunur. Bu taç son beктаşı babalarının başlarında olanın aynıdır.

Bektaşî tarikati tacı da mevlevî sikkesi gibi tezyin unsuru olmuştur. Kadın tepeliklerinde, trabzon başlarında, kahveliklerde kırk mekama karşılık kırk budaklarda, daha birçok yerlerde görülürdü. Bu «Yazı - resim» de yazı, pek güzel olmasa da, yazıdan tertiplenmiş bu taç bir tarikat sanat

eseridir, denebilir.

«Yazı - resim» Bektaşî tacı, Ankara Ethnografya müzesinin belki en güzel yazı - resmidir (No. 4). Aşağıdan yukarıya doğru şöyle okunur: «Ya Hazret-i Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Kaddese sırrehu». Güzel bir sülüs yazı ile tertiplenen bu «Yazı - resim» gerçek bir yazıdan kurulmuş bir taçtır.

Bektaşilikte resme karşı bir taassup görülmediği halde, resim için yazıya başvurma düşüncesi bu yoldaki geleneklere bağlıktan ileri geliyordu. Başta Hacı Bektaş-ı Veli olmak üzere birçok Velilerin, kutsal kişilerin resimlerinin yazı ile belirmeleri, taç, külâh, sikke halinde görülmeleri

No. 4 — Yazı ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin tacı, Ankara Ethnografya Müzesi'nden

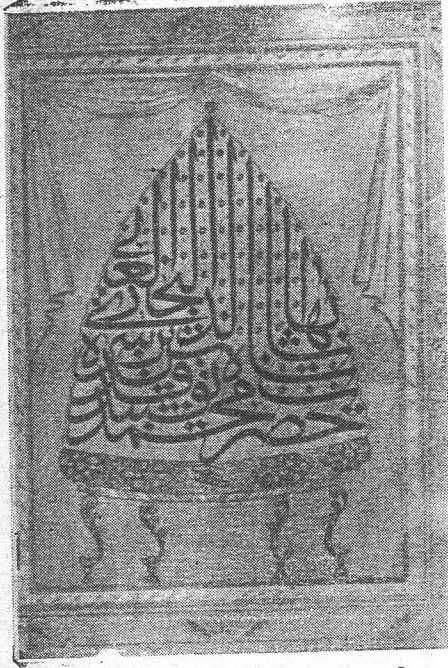
mânâsı sanat yoluyla sayı gösterilme düşüncesinden olduğu bellidir.

Dini geleneklere göre kutsal kişilerin resimleri, kendilerine tapma düşüncesini uyardığından bundan çekinilmekle beraber yine de bu tarikatte Hz. Ali'ye ve diğer kutsal kişilere ait resimler kâh yüzleri örtülü, kâh açık olarak yapılırdı... Bununla beraber nikaplı Hz. Ali'ler az değildir, ve bu nikap üzerine Ali adı yazılır, böylece kimliği, kişiliği belli edilirdi.

Elif taç başında nikap yüzünde Hünkâr Hacı Bektaş Veliyi gördüm.

Hakka yakın olan, halktan uzaktır, sözü, erenlerin halktan uzak durmalarını sağlar. Burada nikap (örtü)nin mânâsı, madî ve manevîdir. Öyle ki Ahmet Bedevi'nin iki örtülü olduğunu menakıbnameler yazar-

lar... Bu motif masallara geçerken mânasını değiştirir. Türk halkının bir buluşu olan Şah İsmail hikâyesinde «Arap özenği», De-de Korkutta Bamsi Böyrekle döğüşen Oğuz kızı Baniççek de nikaplıdır. Kutsal yüzler

No. 5 — Nakşibendi tarikalinin gösterir «yazı - resim».

gibi güzel yüzler de halkın gözünden sakınılırdı. Bir bakıma en güzel yüzler, en kutsal yüzlerdir. Başta Hz. Âdem en güzel yüzlü ilk insandı ki konunun nazar değme ile bir ilişkisi de düşünülebilir...

O halde yazıdan yapılmış taç, görülen velilerin, sonra da nebilerin suretleri idi, denebilir.

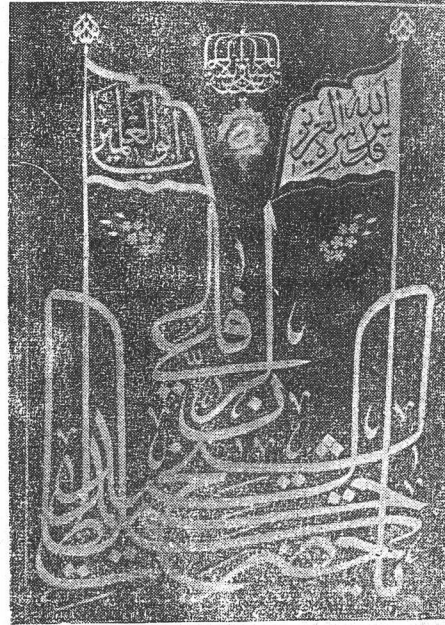
Burada perdeler arasında «Ya Hazret-i Şah-ı Muhammet Bahaettin-i Nakşibendi Kuddise sırrehül Buhari-ül Âli» yazılı, dört ayaklı, küçük, süslü barok masa üzerinde muhteşem bir kavuk yer alır... imza Mustafa İzzet. Resim Türk - İslâm Eserleri Müzesindedir... Bu eser «Yazı - resim» sanatının güzel örneklerinden biridir (No. 5).

Bir de birleşmiş tarikat desimleri vardır ki, bunlar da diğerleri gibi mistik ve

esrarlı bir özellik taşırlar. Görülen Bektaşî tacı Rufaî âlemleri (No. 6) bunu böyle belirtir. Yâ Hasan, yâ Hüseyin aynalı yazı ile meydana gelen tacın altında teslim taşı ile, iki âlem sahibi şeyh Ahmet Rufaînin sembol olarak bir levhada buluşmaları, bu kara bayrakla Bektaşî tarikatı remizlerinin birleşmeleri dikkate değer özellik taşırlar... Yenice-rilerin kaldırılmasından sonra bu tarikat yavaş yavaş diğer tarikatlarda görülmüş, yahut bunların bayrakları altına sığınmıştır.

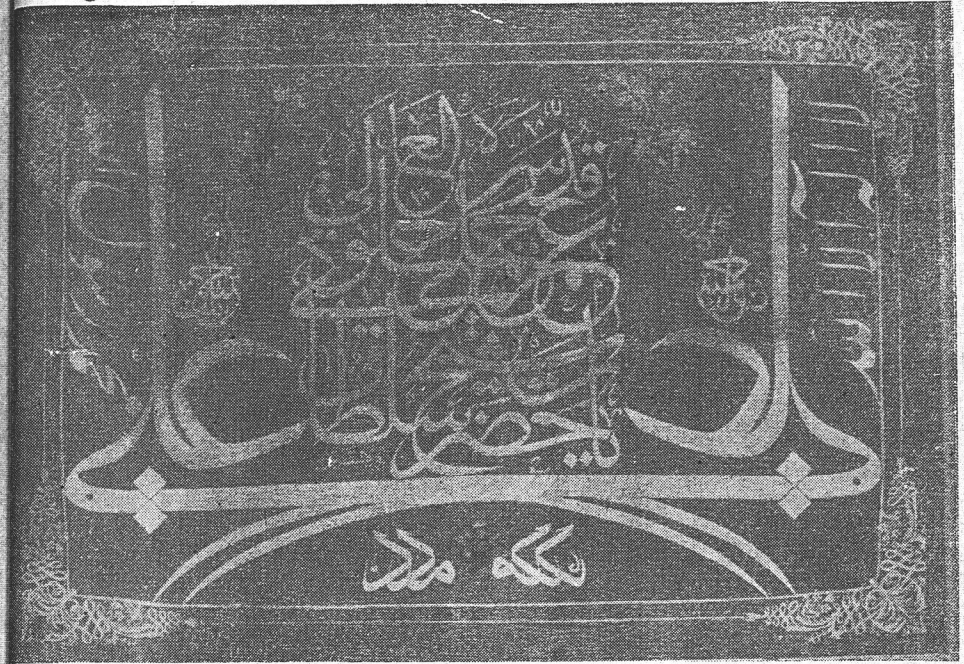
Bu yolda ikinci bir düşünce de böyle bir terkibi yapan sanatçının içine doğduğu gibi manevi değerleri bir araya getirmesidir. Nitekim tarikatle şeriatı, tekke ile medreseyi birleştiren dua mecmuaları evlerde de az değildir.

Bunlar Bektaşî tarikatı üzerine dikkati çekmemek için alınan tedbirlerdir. Kendi-

No. 6 — Rufaîlik ile Bektaşîlik sembolleri bir arada.

lerini yerine göre sünnetler arasında gösteren namaz ile niyazı birleştiren levhalara Bekir, Ömer, Osmanı da katan Bektaşîler, korunmaları için bu yollara başvurmuşlar-

No. 7 — Çifte Ali'ler arasında yazı istifi ile bir taç, Türk - İslâm Eserleri Müzesinden

dir. Bununla beraber bu tarikat içinde Melâmîliğe giren Haşim Baba gibiler de vardır. Müslümanlıkta sayıları pek çok olan mezheplerin remiz işaretleri değil de, daha çok sofilerin remizleri görülür. Ehl-i tasavvuf ile Ehl-i sünneti birbirine karıştıran halk, bu gibi birleşik sanat eserlerini fazlaca incelemeyi düşünmeden bunlarda kut-sallık görürdü. Çok defa bu gibi terkiplerde yazılar türlü bükümlerle mimari bir biçime varma çabasıyla kubbeleşirler, bayraklarla donatılırlardı. Bu «Yazı-resim» de «Ya Hazret-i Sultan el Seyyit Ahmet el Ruafî» celsisi, özel bir düşünce ile kendi şeklinden uzaklaşmış (No. 7).

Zülfikar şeklini alan çifte Aliler ortasında taç biçiminde istiflenmiş, tarikat pirinin adı adeta arma vazifesini görmüş. Bu istif sade yazı ile kavuk veya taç biçimine sokulmuştur. «Y» ler Zülfikâr şeklini almıştır. Bu yazı şöyle okunabilir: «Ya Hazret-i Sultan Şeyh Ömer cemali Halveti kuddise sırrehül Âli», Üst iki yanda iki çiçek demeti, altla-

rında Yâ Hasan, Yâ Hüseyin adları görülür. Talikte de karşılıklı kelime-i şahadet ve rokoko köşe süsleri, ayrıca istifin alt köşesinde Mehmet Şefik imzası bulunur. Bu imzanın tanınmış hattat Mehmet Şefik olması şüphelidir. Bu levhada adı geçen Karamanlı Şeyh Ömer Cemali Halveti, İstanbulda Kocamustafa paşanın yaptırdığı dergahın şeyhliğinde bulunmuş ve bu tarikatın ayinini tertiplemiş bir zattır. Bu sanat eseri «Yazı - resim» levha da bunu böylece yankılar...

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da Batıni tarikatlerin (Melâmîler müstesna) zahire, şekle yönelmelidir. Her zahir'in bir Batını vardır. Bu düşünce tersine çevrilmiş, Batıniler yerine göre âlemler tuğrular, taçlar, teberler, kıyafetler, nihayet sanat yoluyla resimler, remizlerle padişahlar da, rekabete girişmişler, böylelikle batını saltanatlarını kurmuşlar ama sanata amaçlarını feda etmişlerdir,

TÜRK HALI - KİLİMLERİNDEN YAPILAN EŞYALAR

Yazan: Macide GÖNÜL

Halı ve kilim aynı maksatla kullanılabilirse de yani halıdan yapılan bir eşyanın kilimden de yapılması mümkün ise de halı, sağlamlık, zerafet ve saire gibi üstün hususiyetleriyle daha büyük ihtiyaçları karşıladığından dolayı daha fazla işe yarar. Bu sebeple neveleri ve süs motifleri daha zengindir. Dokuma bakımından halıdan ayrılan kilim ise ancak yer örtüsü gibi mahdut eşya makamında kullanılır. Değişik cinsleri yoktur. Bu itibarla Türk halı ve kilim nevelerini ayrı ayrı tetkik etmek daha doğru olur.

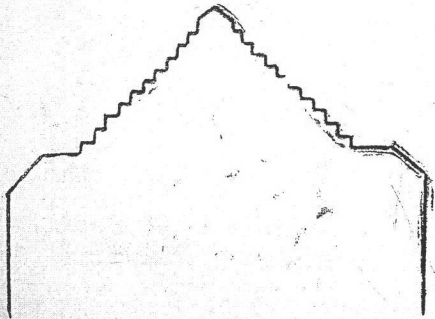
Halılar: Türk halıları umumi olarak kullanıldıkları yerlere hâkim ve motiflere göre olmak üzere iki kısımda mütalâa edilebilir.

Kullanıldıkları yerlere göre halıları iki kısma ayırmak mümkündür:

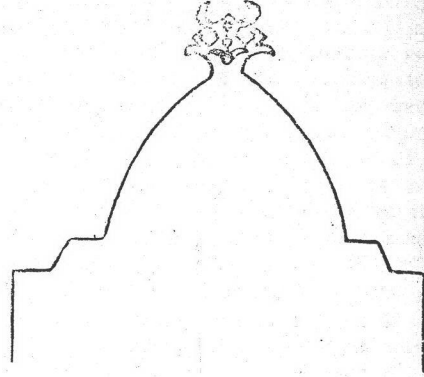
a) Seccadeler, b) Taban halıları

a) Küçük halılardır. Dokunmaları daha kolay, kullanılmaları daha pratik ve maliyetleri ucuz olduğundan eskidenberi fazla miktarda imal edilmiştir. Seccadeler yekpare ve saf seccadeleri olarak ikiye ayrılır.

Yekpare seccadeler: Bunlar tek parçadan ibaret küçük halılardır. Yekpare seccadelerin mihraplı ve mihrapsız olmak üzere iki nev'i vardır. Mihraplı seccadeler umumiyetle namaz seccadeleridir. Bunun için seccadenin ortasında kible istikametini aynı zamanda imamın mevkiini gösteren, camilerdeki mihraba tekâbüle eden ve bu

Resim: 1

Resim: 2

sebeple (Mihrap) ismi verilen ekseriya ortası boş, baş kısmı sivri, büyükçe bir saha bulunur. Mihrapların muhtelif şekilleri vardır. Bir kısmı basit olup yalnız sivri, beyzi veya köşelimsi tek bir çıkıntı ile nihayetlenir.

(Resim: 1) Mucur seccadesinden alınmış böyle bir mihrabı gösterir. Bir kısmı da yine tek uçludur. Fakat kenarları tamamen merdivenli bir şekil arzeder. (Resim: 2) de bir Sivas seccadesinden alınmış böyle bir mihrap görülmektedir. Bazan bu merdivenler iç içe birkaç sıra teşkil ederler. Aynı zamanda bunların her köşesinden dışa doğru kıvrık çengel süsleri çıkar ve mihrapların uçları bir minare alemi ni temsil eden kıvrık şekil ile nihayetlenir. Ladik seccadelerinde bu hususiyet her zaman müşahede edilir. Bunlardan başka, biri ortada büyük, diğeri yanlarda küçük olmak üzere üç sivri uçdan ibaret tek mihraplar da vardır.

Mihrapların iç sahası ekseriya düz olup kırmızı, bej veya lâcivert renklidir. Fakat bazen kenarları az süslü, çiçekli ve ibrikli olanları bulunduğu gibi iç ve dışları küçük karanfiller, ibrikler ile süslenmiş olanları da vardır. (Resim: 3). Bazı larının da içlerini tamamen ibriklerden çıkan çiçek veya yalnız dallardan ibaret çiçek ve yaprak motifleri doldurur. Keza

ARAŞTIRMALARI

mihrapın dış kenarlarıyla içleri tamamen stilize olmuş nebati motiflerle doldurulmuş bulunanları da çoktur.

Mihraplı seccadelerde, bilhassa mihrap içi boş olanlarda, en nadide süsler mihrabın üst kısmında görülür. Bunlardan bazıları arabesken çiçeğe istihale etmiş tezyinat şeklinde olup mihrabın bütün dış sahasını kaplar. Türk - İslâm Eserleri Müzesinde bulunan ve takunyeli tâbir edilen ayak yerleri mevcut 18 inci yüzyıldan kalma bir Gördes seccadesi bu hususta güzel bir misaldir. Bazan mihrabın dış kısmında çiçeklerden mürekkep bir saha müşahede edilir. Bu çiçekler Lâle, Sümbül ve Gül gibi değişik şekillerde görülür.

Mihrap içi ve dışı tamamıyla çiçekli desenle süslenmiş nadide parçalar da vardır.

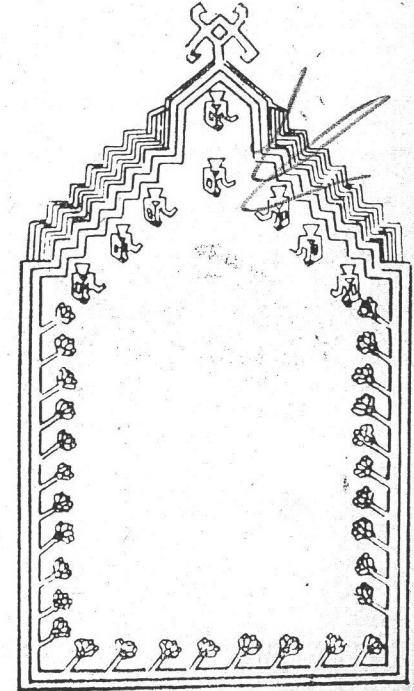
Bundan maada seccade ortasında Cami medhalini tasvir eden ve çok defa iki dal haline inkılâp etmiş sütunları ve aynı zamanda çiçeğe tahvil edilmiş avizeyi muhtevi güzel nûmuneler de bulunur. İki başı mihraplı seccadeler de çoktur. (Resim: 4) Sütunlu ve avizeli 18 yüzyıla ait güzel bir Gördes seccadesini gösterir Mihrap iç sahası için en fazla kırmızı tercih edilir. Yukarıda zikredilen seccade bu hususiyeti de üzerinde toplamış kıymetli bir parçadır.

Mihrapsız Seccadeler: Ekseriya tenazur esasına tabi olan küçük halılardır. Bunlarda desen büyük taban halılarında olduğu gibi alt ve üst kısımlarda aynıdır. Bu sebeple de seccadenin baş ve ayak kısmı yoktur. Maamafih, müstesna parçalarda mevcuttur. Nitekim bazısında ortada baş kısmı yukarı müteveccih, içi tamamen noktalarla doldurulmuş post taklidi sütunvari bir şekil yer almaktadır. Bunun dışında kalan yerler ise karışık, çengel ve Ejder motifleriyle kaplıdır. Bazısında da ortadaki çiçeği çevreleyen su mütenazır ise de ortasında bulunan bir şeklin vaziyetine, meselâ tek taraflı saksı veya vazo olduğuna göre seccadenin aşağı ve yukarı ucu kolayca ayırt edilebilir. Tenazur esasına dayanan mihraplı seccadelerde, ortaları çiçekli ve geometrik şekilli olanlardan başka yeknesak desenli olanları da çoktur. Yürük seccadelerinde böyle nûmuneler bulunduğu gibi Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde

de 18 inci yüzyıla ait bir kaplan postunu tasvir eden, ortası ve kenarları beneklerle doldurulmuş böyle bir Anadolu seccadesi bulunmaktadır. Kırşehir civarında buna «Kedibastı» ismi verilir. Buna benzer desenler başka seccadelerde de görülebilir. yalnız bunlarda lâcivert ve beyaz zemine işlenmiş nokta halindeki süsler gayet küçük serpmeye çiçeklerden ibarettir. Hattâ bunlara belki de sineğe benzedikleri için «Sinekli» (1) tâbir edilmektedir.

Türk seccadelerinde böyle bir çok nûmuneler bulmak mümkündür. Mihrapsız seccadeler duvar süsü, sedir, sırasında yer örtüsü olarak kullanıldıkları gibi lüzumunda namaz seccadesi vazifesini de görür. Esasen bu taksim itibarıdır. Mihraplı seccade de aynı maksatlar için kullanılabilir.

Saf Seccadeleri: Bunlar yanyana gelmiş müteaddit mihraplı namaz seccadelerinden ibarettir. Bilhassa Cami için yapıldıklarından dolayı 8-10 adedi yanyana sıra-

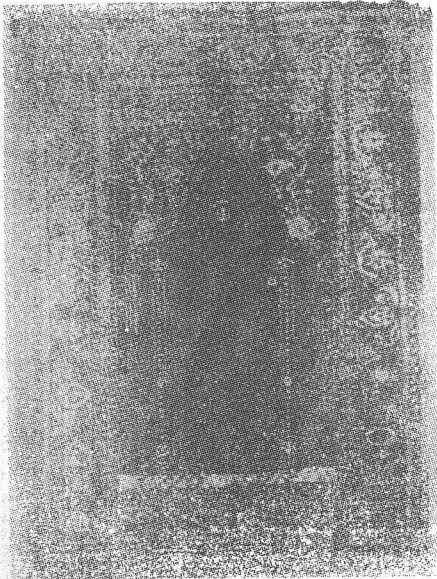

Resim: 3

lanırlar ve fazla yer işgal ederler. Eski parçalar arasında 1,56×9,85 m. eb'adında olanları vardır. Saf seccadelerinden 16 ve 17 nci yüzyıllardan kalma çok güzel nümuneler mevcuttur. Bunlardan bazılarında mihrap içleri düz olursa da kandili (topaskılı), takunyalı, Pars benekli ve çiçekli olanları da görülür. Mihrap şekilleri de, sivri, yuvarlak, merdivenli v.s. gibi muhtelif örnekler arzeder.

Ne şekilde olursa olsun her mihrabın arası bir bordürle ayrılmıştır. Eski saf seccadelerinde bilhassa 16 ve 17 nci yüzyıllara ait parçalarda renk imtizacı da denen kadar âhenklidir. Bütün sathı karanfil, lâle ve diğer çiçeklerle doldurulmuş, bilhassa kırmızı, lâcivert renkleriyle dikkati çeken 16 nci yüzyıldan kalma Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde bulunan bazı Uşak seccadeleri bu hususta zikre değer nümunelerdir.

b) Taban halıları: Zemin yaygısı olarak kullanılan halılardır. Bunlar başlı başına bir mevzu teşkil edecek kadar zengin çeşitleri ihtiva ederler. Ölçü itibariyle büyük olduklarından dokunmaları uzun bir emek ve zamana ihtiyaç gösterir. Eski Türk

Resim: 4

halıları arasında çok büyük parçalar vardır. Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde 3,70×8,10 m. eb'adında olanlar mevcuttur. Desen itibariyle çok çeşitleri bulunmakla beraber ekserisi Madalyonlu veya yeknesak motiflidir. Hiç şüphe yok ki bu motifler de zamana ve muayyen mıntaka mamüllerine göre değişir. Bilhassa en eski parçalar arasında yeknesak desenler için arabesk ve geometrik tezyinatlı kıymetli halılar göze çarpar. Nettekım Türk - İslâm Eserleri Müzesinde böyle geometrik şekiller içine yapılmış süslerden ibaret yeknesak desenli 13 üncü yüzyıldan kalma güzel bir Selçuk halısı vardır.

Uşak, eskiden en çok taban halıları dokunan merkezlerden birisi olması itibariyle müze seksiyonları arasında en fazla Uşak halılarına tesadüf edilmektedir. Bu meydana 16 nci yüzyıla ait Madalyonlu yıldırım motifli Pars benekli güzel nümuneler müşahade edilir.

Bilhassa Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde bulunan çift madalyonlu ve madalyonlarının kenarları ejderli bir halı da bu bakımdan zikre değer.

Bu saydığımız taban halıları ortaya kondukları için orta taban halısı adını alır. Bir de yanlara sermek için kullanılan taban halıları vardır. Bunlara da kenar taban halısı denilir. Fakat elimizde bunlara ait nümune azdır

Muhtelif hizmetlerde kullanılan halılar: Bunlar kullanıldıkları maksada göre isim alırlar. Merdiven halısı, yolluk, sedir, kapı halısı, minder, yastık, heybe vesaire gibi...

Merdiven halısı: Dar ve uzun halılardır. Merdivenin ilk basamağından sonuna kadar devam eder. Ekseriya yerinden oynamaması için basamaklara çivilerle tesbit edilir.

Yolluk: Eski evlerde sofa ve mabeyinlere, hali hazırda koridorlara serilen ensiz halılardır. Genişlikleri serilen yerlere göre değişir. Bunlar arasında san'at bakımından bahasız olanları da vardır. Nettekım Türk İslâm Eserleri Müzesinde bulunan 16 nci yüzyıla ait ortası Pars benekli bordürleri Lâle, Karanfil ve Nar motifleri ile süslü fevkalâde kıymetli böyle bir Uşak halısı bu bakımdan iyi bir örnek teşkil eder.

Sedir halısı: Buna «Makat» halısı da denilir. Eskiden bilhassa odaların kenarlarına yapılmış sabit sedirler vardı. Bunların üzerine konulan ot minderleri örtmek için aynı eb'atta dokutturulmuş halılar kullanılırdı. Halâ Anadolu'da muvakkaten yapılmış sedirlerde mevcuttur. Zamanımızda bu işi divan görmektedir. Bazan bunların üzerine de genişçe halı seccadeleri örtülür.

Kapı halısı: Bu, daha ziyade soğuk memleketlerde ve bilhassa köylerde kışın dışarıdan gelen soğuğa mani olmak için kapıya takılan halıdır. Çok defa kilim veya kalın bir örtü de aynı maksatla kullanılır.

Yastık: Halen daha ziyade köylerde sedire sıralanan yastıklar ekseriya halıdan yapılır ve bunlar ev halı eşyası meyanında mühim yer tutar. Bilhassa pencere önüne yapılan ve misafire tahsis edilen baş sedirler tamamen halı yastıkları ile süslenir. Bunların üzerlerine işlenen muhtelif motiflere göre «Pençeli, pencereli, kadın göbekli, top, altıtop» (2) vesaire gibi isimler de aldıkları malumdur.

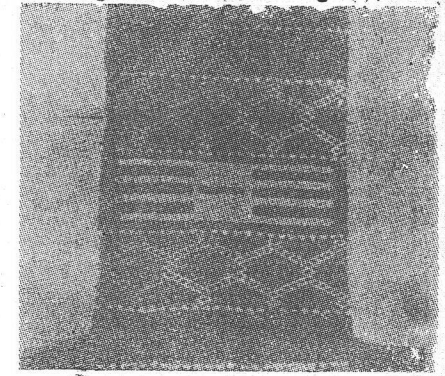
Minderlikler ve Sandalya halıları: Minderlikler oldukça büyük, sandalya halıları ise daha küçük olmak üzere kare şeklinde dokunurlar. Bazan bunların iki tarafı da halıdır. Fakat ekseriya bir tarafları halı, diğer tarafları düz dokumadan ibarettir.

Ara halıları: Odalarda sedir veya yerde boş kalan kısımlara, mangal altlarına veya ocak önlerine sermek için kullanılan küçük yaygılardır. Bunlar değişik en ve boyda ve dikdörtken biçiminde olmakla beraber mangal yayguları kare şeklindedir.

Heybeler: Heybe dokunmuş ve sonradan birleştirilmiş, küçük kare veya dikdörtken şeklinde iki gözlü bir nevi torbadır. Hayvan sırtında veya omuzda taşınır. Daha ziyade köylerde ve bilhassa zenginler tarafından kullanılır.

Ayak ve Cihannüma halıları:

Bir de bütün bunlardan ayrı olarak eskiden evlerde kullanılmış bulunan ayak ve Cihannüma halıları vardır. Ayak halıları, biri eski evlerde parmaklıkla ayrılmış hizmetçilerin beklemelerine veya girenlerin ayakbalarını çıkarmalarına mahsus odanın önünde bulunan dar bir kısımdan ibaret Safınal denilen yerine ve diğeri de buradan odaya girilince kapının önüne serilen

Resim: 5

halılardır. Cihannüma halıları ise, evlerin Cihannüma denilen yazlık kısmına serilen halılardır. Burada sedir yoktur. Minderler ve yastıklar bulunur.

Hâkim motiflere göre halı neveleri: Motiflerin her şeyden evvel bir memleket geleneği ile alakası bulunduğundan ve bu da aynı memleket içinde muhtelif mntakalara göre değiştiğinden her mntakada motif isimlerinin ve dolayısıyla böyle motifli halı isimlerinin de değişeceği tabiidir. Ancak bunu, yani her bölgede motiflere göre halılara verilen isimleri tesbit etmek için buralarda uzun araştırmalar yapmak zaruridir. Bu ise çok güç olduğu ve şimdiki kadar lâyıkıyla ele alınmadığı için biz de bu hususta ancak malûm bölgelerdeki motiflere göre isim alan halı neveleri üzerinde duracağız. Esasen bunlar pek mahdut olup başta Uşak halıları gelir.

Uşak, eskidenberi her nevi ticaret halısı imalinde önde gelen bir halı şehri olduğu için burada dokunan halıların bazı kalitelerini ayırmak maksadıyla böyle isimler verildiği anlaşılmaktadır. Meselâ Uşak'ın yaprak halıları, desende kullanılan iri yaprakları, seyrek dokunuşları ve hemen umumiyetle koyu kırmızı, koyu mavi veya yeşil gibi zıt renkleriyle tanınır. Daha sonraları başka bir tarzda dokunan halılara «Nezaket» (3) ismi verilmiştir. Keza 17 nci yüzyılda Uşağın beyaz zeminli, yanlış olarak «Kuşlu» tâbir edilen halıları pek maruftur. Bundan maada yıldızlı, madal-

yonlu ve Türk kırımını gibi nevileri vardır. Ayrıca Demirci'nin Gülistan cinsleri mühimdir.

★

Kilimler: Kilimler, teknik hususiyetlerine göre başlıca iki kısımda tetkik olunabilir.

a) Kilim, b) Sili ve Cicim.

a) **Kilim:** Kilimi halıdan ayıran en büyük hususiyeti dokunuşudur. Kilim, çözümlerden basma ve düz atkılar geçirilmek suretiyle dokunur. Şimdiye kadar yapılan muhtelif araştırmalar kilimin halıdan çok eski bir maziye dayandığını gösterir. Hiç şüphe yok ki bunda kilimin daha basit bir dokuma ameliyesine dayanması âmil olmuştur. Bilhassa Türk kilimleri eskidenberi pek makbul olup daha ziyade göçebe ve köy mamulâtıdır. Memleketimizin hemen hemen her bölgesinde kendine has motifleriyle tanınan meşhur kilimler vardır.

Umumiyetle kilimlerde görülen müsterek bir hususiyet, motiflerin daima düz halardan ve geometrik şekillerden ibaret bulunmasıdır. Çünkü motiflerin, daima atkıların koparılmadan çözümler arasında geçirmek suretiyle işlenmesi teknik bir zaruret olduğundan satıhta ancak düz ve mail çizgiler meydana getirmek mümkündür. Bu itibarla en sanatkarane işlenmiş madalyonlu tâbir edilen kilim nevinde dahi bu hendeleşme esası bâkiddir. Zaten Türk kilim neveleri bu motiflere göre ayrılır. En basit şekilleri çubuklu veya yollu denilen düz hatlardan müteşekkildir. Daha mükemmel olanlarında ise bu yollar arasında küçük rozet veya eğri hatlardan ibaret şekiller ilâve edilir. Bazan da geniş çizgiler arasında karşılıklı üçer parçalı yarım barnak, sekiz kenarlı turunc tâbir edilen küçük şekiller ve ibrikler sıralanır. Bunlardan daha üstün olan kilim gruplarında ise yeknesak zemin vücudâ getiren müteaddit şekilde küçük veya büyük tek motifler yer alır. Hattâ büyük motifli olanlarına tüccarlar arasında «çalma» küçük motifli olanlarına «sumak» kilim denir (4). Eski Türk kilimleri arasında bunlara ait çok güzel nûmuneler vardır. Bugün dahi böyle bazı belirli yeknesak motiflere bazı bölgelerde hususî isimler verilmektedir. Meselâ yayvan, sekiz köşeli küçük şekiller ile bunların aralarında bulunan kü-

çük karelerden ibaret kompozisyona Kayseride «Sandıklı» ve aynı desenin kenar sularını çiçekli olanlarına da bazı yerlerde «Yedidağ Çiçeği» denilir. Kenarları oyuntulu çift baltaya veya yine kenarları merdivenli müteaddit karelerden müteşekkil kilimlere de «Aynalı» adı verilmektedir. Bu sonuncuya daha ziyade Uşak, Isparta gibi büyük halı merkezlerinde raslanılmaktadır. Ayrıca eski kadifelerden taklit edilmiş oldukça kamışık desenli kilim nûmuneleri de mevcuttur.

Kilimlerde motifler ayrı ayrı ipliklerle dokunduğundan çeşidi çoğaldıkça dokunması güç olacağından böyle küçük ve zengin motifli düzgün dokunmuş kilimler çok makbul ve pahalıdır. Ekseriya kilimler ensiz tek parçalar halinde dokunur. Yan yana eklemek suretiyle daha büyükleri vücudâ getirilir. Fakat bunların dikilmesinde çizgilerin veya nakışların aynı hizaya gelmesine dikkat etmek şarttır. Ensiz kilimlerin bir tanesine umumiyetle kanat adı verilir. Böylece, tek, çift veya müteaddit kenatlı kilimler dokunabilir. Tek kenat denilen kilimler bazan başlı başlarına kullanılır, oldukça enli ve uzun parçaları teşkil ederler. Bunların dört tarafı bordürlüdür. Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde bu nevi mühim parçalar mevcuttur. Tek kenat kilimlerde daha ziyade enine yollu ve fakat herbirinin içi ayrı ayrı bir güzellikle işlenmiş tezyinatı muhtevi desenler hâkimdir. Bilhassa renk âhengi mükemmel ve teknik güçlüğüne rağmen güzel bir kompozisyon vücudâ getiren müteaddit küçük baklava şekillerinden mürekkeple büyük baklava motifleri sıralı bir parça bu hususta kayda değer. (Resim: 5)

Yapılan eşyalara gelince; bunlar halıdan daha mahdut olup bilhassa şehir ve kasabalarda yer yaygısı olarak kullanılır. Şehirde ziyade bir köy dokuması olan kilim, köylerin bir çok ihtiyaçlarını karşılar. Bu itibarla yaygıdan başka seccade, perde, yastık ve heybe gibi muhtelif eşyalar kilimden yapılır.

Müze seksiyonlarındaki eski kilimler küçük veya büyük yaygılardan ibaret olup bazı seccadeler de vardır. Bilhassa mihraplı seccadelerden biri dikkate değer. Bu, gerek renk, gerekse bordür ve zemini doldu-

Cönklerden Derlemeler : 5

ÖKSÜZ ÂŞIK, SEHVİ, HADİKİ

Derleyen: Cahit ÖZTELLİ

Onyedinci yüzyılın ve Karacaoğlan'ın çağdaşı olan Öksüz Âşık'ın Karacaoğlan'a bir benzeğini veriyorum. Bu koşmanın alındığı cönk onyedinci yüzyılda yazılmıştır, bendedir.

Seni bana gayet güzel dediler
Göster mâh yüzünü görmeğe geldim
Şeftalini derde devâ dediler
Gerçek mi efendim sormağa geldim
Senin için yeyüp içmek dediler
İlden ile konup göçmek dediler
Kapundadır senin uçmak dediler
Hak nasib eder mi gırmeğe geldim
Senin âşıkların gülmez dediler
Ağlar, gözün yaşın silmez dediler

ran geometrik tezyinat itibariyle fevkalâde bir parçadır.

b) **Sili ve Cicim:** Dokunuş bakımından aynı olan mamüllerdir. Bunların kilimden farkı yüzlerinin kabarık terslerinin ise ipliklerle karmakarışık bir şekilde olmasıdır. Sili aynı dokumaya batı, cicim ise doğu vilâyetlerinde verilen isimdir. Her ikisi de daha ziyade köy ve âşiret dokumaları olup aralarındaki en mühim fark silinin cicim'e nazaran daha kalın oluşudur. Bunlarda en çok kullanılan motifler geometrik şekillerdir. Bu sebeple bunların bir kaç bir araya getirilerek perde ve örtü yapılır. Halbuki sili dokumaları daha enli olduğundan bunlardan yapılan perde ve örtüler yekpare parçalar halindedir. Cicim ve siliden döşeme ve süs eşyası yapıldığı gibi seccade, yastık ve heybeler de imal edilir. Türk ve İslâm Eserleri Müze seksiyonunda ancak iki sili parçası mevcut olup bunlar da taban örtüsüdür.

(1) Dr. Mohammed Mostafa, Turkish prayer rugs, Cairo, 1953, s. 20

(2) Özbek Kenan, Anadolu Tefriş Hahları, 1949, s. 8

(3) Arseven Celâl Esat, L'Art Turc, İst. 1939, S. 269

(4) Eşberk Tefvik, Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti, Ankara 1939, S. 114.

Seni bir kez koçan ölmez dediler
Sineni sineme sarmağa geldim
Arz eyleyin beni beyler beyine
Arzuanım kaldı hüsnün bağına
Bağiban olmağa hüsnün bağına
Kırmızı güllerin dermeğe geldim
Öksüz Âşık eydür, canlar cansın
Mısır sultanı Yusufu sanisin
Âdil padişahsın, mürvet-kânisin
Kul olup kapunda durmağa geldim

★

SEHVİ

Bu şair hakkında şimdiye dek bir yazı görmedik. Şehvi bizim için yenidir. Aşağıya aldığımız şiirinden başkasına raslamadık. Bu şiirin önemi yeni bir saz şairi tanıtması yanında, Âşık Ömer'in ölümü üzerine yazılmış bir divan oluşundadır. Âşık Ömer için başkalarının medhiyeleri varsa da bir mer-siyyeye ilk olarak rashyoruz.

Zâkir-i Yezdan idi çün şâm u seher Âşık Ömer
Almış idi lezzeti vahdetten meğer Âşık Ömer
Kâble-i taht-ı mahzen-i ezrar-ı Hak olmuş idi
Ârif-i billah gösterdi eser Âşık Ömer

Başâ çıkmak hiç mümkün mü bu dilir-i mevtle
Zorbazu pençeleşti gör ki şir-i mevtle
Âkîbet meydana girdi kestgir-i mevtle
Basılıp oldu dilâ zir ü zeber Âşık Ömer

Hiç ferâmuş ola mı şirin kelâmın haşre dek
Vird ola dillerde ebyat-ı nezmın haşre dek
Yâd ola ilm ü kemâlin böyle nâmın haşre dek
Terk ü tecrid kalender perhiz Âşık Ömer

Sâki-i devran elinden nûş olan peymâne dir
Nûş eden eğlenmez amma haşre dek divâne dir
Fânî dünya eğlenilmez bir misafir-hânedir
Emr-i Hakkile gelen durmaz gider Âşık Ömer

HİCRANİ VE BURHANİ'NİN MÜŞAARELERİ

— 2 —

Yazan: Mahmut Kemal YANBEY

İkinci müşâare de aynen aşağıya sırasıyla alınmıştır.

Burhanî :

Gel Âşık girelim bugün meydana,
Çalkanalım derya bahri dem gibi.
Eğer kahramansan geyin cengini,
Sallanalım meydanda kahraman gibi.

Hicranî :

Meydanı âlemde dem ile gamda
Kahraman olalım gel savaş gibi
Lâmekân metân dökük pazara
Alıp satmalıyız cevher taş gibi

Burhanî :

Merdi mert olanlar dönmez meydandan
Asla kurtarmadım borandan kandan
Deryayı muhitten bahri kafaftan
Koç gibi döğüşek kara kan gibi

Hicranî :

Gâhi âlim olak dalak kitaba

Gâhi kâtip olak durak hesabı
Gâhi nemle olup düşek türaba
Gâhi havalanak anka kuş gibi.

Burhanî :

Kara kan saçalım kaynasın umman
Marif arifleri eylesin bayram
Burhanî olmuştur hasminden düşman
Atalım mizrağı o düşman gibi.

Hicranî :

Benlik etmem ben prime sığındım
Hicranî'yim ilmi haktan duruldum
Kendi kudretinden yağdım yığıldım
Enkebut dağına düşen kış gibi.

Burhanî :

Kâfî nun ile kuruldu cihan
Bir zaman akmadı sular nedendir
Yarattı Ademi kuru balıktan
Damara yetişen kanlar nedendir.

Hicranî :

İlle sarılı sarılı

Siyah kâkülü sümbüldür
Yüzü güldür, lebleri müldür
Kırmızılı gonca güldür
İlle sarılı sarılı

Beyaz gerdan siyah halli

Sözü sükker, lebi balı
Gönüller uğrusu allı
İlle sarılı sarılı

Güzeller olur nazlı
İşleri var gizli gizli
Cümleden beyaz beyazlı
İlle sarılı sarılı

Gönül maildir her gence

Alca geyer alçak boyu
Boyu uzun beli ince
İlle sarılı sarılı

Beli sarmalı, kuşaklı
Mükellef tumturaklı
Turunçlu al yanaklı
İlle sarılı sarılı

Hadiki, hüblar mâili

Vasıl dilber sâili
Güneş yüzlüdür mâili
İlle sarılı sarılı

Âkıbet dest-i kader çaldı ölüm rihleti
Dâhil-i menzil olup savdık hele biz
nevbeti
Ömrü oldukça okur ruhune Sehvi rah-
meti
Eyledin milk-i bekâya çün sefer Âşık
Ömer

★ HADİKİ

Bu şairin de şimdiye dek adını ve eserini görmedik. İlk olarak elimizdeki onyedinci yüzyıllarda yazılmış bir cönkten alınmıştır. Elimizde sekiz şiiri olan Hadiki aruz ve hece ile söyleyen Âşık Ömer tipi bir ozandır. Bir türküsünü veriyoruz.

Gün gibi doğup dolunur
Yüzüne baksam alınur
On dilber çıkmış sahnur
İlle sarılı sarılı
Sarılı bir mah-ı garrâ
Güzeller içinde yektâ
Siyahlı da güzel amma
İlle sarılı sarılı
Kırılmaz aşkın kemendi
Çözülmez muhabbet bendi
Yeşil donlu melek kendi

ARAŞTIRMALARI

Kâfî nun sırrından kurdu âlemi
Akmadı Ceyhunlar hak muradından
Halk etti Ademi erbaası dört
Verdi kan damara zatı tadından.

Burhanî :

Eylen oğul eylen açım ben bunu
Bulmadım ezelden verilen sırrı
Didarını gördü suyun tamamı
Onunçün kaydadı ummana gitti.

Hicranî :

Helya suyu geldi haktan inayet
Akıl ondan kurdu köşkü inayet
Kansız nasıl buldu ol Adem hayat
Aç bu babı söyle baba Burhanî.

Burhanî :

Ruh cesede geldi kudret suyundan
Damladı kudret'im öz cevherinden
Kan deryası vardır hicap deminden
Onunçün kaydadı damara indi.
Kaynadı damarlar eyledi cuşi
Nekkaşi billahtan aldı teftişi
Ölüp dirilen kulun bize teftişi
Şerh eyle gelsin Âşık Hicranî.

Hicranî :

Eğer mahir isen sen bu sözüne
Hele düşündükçe bağrıma değer
Çün ölüp dirildi Cercis peygamber
Söyle bize gelsin baba Burhanî

Burhanî :

Açarım bu derdin macerasını
Sökerim bu derdin kabarasını
Ölmüşte dirilmiş hayattır köşkü.
Haman bilemedin Baba Hicranî

Hicranî :

Bu sözün mânânın sırrı değildir
Mantıklı cevabın dürrü değildir
Aşkın bâdesinin varı değildir.
Lütfeyle, bağlanmam baba Burhanî.

Burhanî :

Arifler okusun eylesin dâvâ
Hazır nazır durur ol gani Mevlâ
Vursunlar lügata ayandır mânâ
Sarfa sarf olmuşsun Âşık Hicranî.

Hicranî :

Bizler elmas demez her kara taşta
Tokunmak istemem candan kardaşa
Yitirdin aklını gel topla başa
Derbeder olmuşsun Âşık Burhanî.

Burhanî :

Bilmezsen haddini erkânın tanı
Bu muhabbet, vardır derya ummanı
Baykuş öttü bugün viranda

Bozuldu bağbanın Baba Hicranî.

Hicranî :

Ben bade içmedim içeni gördüm
Denize dalmadım geçeni gördüm
Kanağım yok amma uçanı gördüm
Kolay halla düşmem Baba Burhanî.
Üçüncü müşâare

Hicranî :

Elif esmasından bir yelken açık
Dalalım bir bahre baba Burhanî
Lâleyi cevheri dür döküp seçüp
Uğrayalım şehre baba Burhanî

Burhanî :

Lâm elif hattına eyledim hizmet
Yetmiş bin perdeden almışım himmet
Hoşa gidek doğru edelim sohbet
Bülbüller ütüşsün âşık Hicranî.

Hicranî :

Erkânî üsulda düşelim yola
Bülbül misli gibi konalım güle
Cebeli lokumu alalım ele
Çekelim kantara baba Burhanî.

Burhanî :

Çağrışsın bülbüller konsun nişana
Mesti daman olan gelsin divana
Bir kement atalım ol lâmekâna
Mektebi' İrfana girek Hicranî.

Hicranî :

Sarraı varımı bu canımı satarım
Vücudumu turaplara katarım
Hicranîyim okum yaman atarım
Gel girek sipere baba Burhanî.

Burhanî :

Mektebi irfanda pervane döner
İlmi ledünniyelimanım konar
Dümanım arş ile semayı sarar
Yakarım narıma âşık Hicranî.

Hicranî :

Dinle hitabımın ver cevabımı
Bu âlem içinde berhayat kimdir
Getir Hicranîye gör hesabımı
Gönlümün içinde bu murat kimdir.

Burhanî :

Berhayat duruyor Hızır İlyas
Nirana sarf oldu lein hannas
Kalbinin içinde var bir altın tas
Sırrı yezdan orda vardır Hicranî.

Hicranî :

Sana destur vermiş Hazreti Allah
Kalbi mateminde zihnen maşallah
Buldun ikisini ettim eyvallah
Aradığindeki o rumuz kimdir.

CAMIŞLI KÖYÜNDE BULGUR ÇEKİMİ

Yazan: Mustafa TURAN

Kağızman yörelerinde imece usulünde faydalanarak yapılan işlerden biri de bulgur çekimidir.

Köylerde harman sonu gelir, dışarı işleri azalınca evin hanımı en iyi buğdaydan bulgurluk ayırır. Bu ayırma evdeki nüfus sayısına göredir. Nüfusa bir god (god, dört uruptur, üç urup bir gaz tenekesini doldurur) buğday hesaplanır. Harman sonu mevsiminde köyün mahalle kadınları birleşerek, kazan hazırlar, sergi (kaynatılmış bulgurluk üzerine sermek için hasır veya kilim) köyden toplarlar. O mahallede; genellikle; öğleden sonra kazanların altı ateşlenir, yükselen duman burada bulgur kaynatıldığını her tarafa duyurmuş olur.

Harmanlar bitmeden bulgurlar kaynatılmaz, buğdayın pişmesi, suda beklemesi yağmur yağdıracağından. Bu inanca herkesin hürmet etmesi şarttır. Yağmurlar yağıp harman işlerinin uzamasından korkar herkes.

Bulgur kaynatmaya başlayan kaç ev var ise o evlere ait kaynatma işi bitinceye kadar birbirlerine yardım etmeden kaçınmazlar. Bu aileler birbirlerine işte yardım ederken beraber yiyip içmeden de zevk alırlar. Bazen de bu ateşlerin başında herfeneler yapılır. (Herfene: Herkesin yağ, yumurta ve tavuk gibi yiyecek şeyleri getirip bir arada pişirip yemesidir.)

Pişen bulgurlar, harmanlıkta veya damlar üzerinde kurutulduktan sonra köyden çağırıldıkları 10-12 yaşlarındaki kızlara taş ve diğer karışımlar seçtirilir. Kızların ayırtlama işine başlamalarından önce bir kadın tepirelemeye başlar. (Tepirleme: Tepsiyeye bulgur koyup, öne doğru çıparak buğdayları düşürmek ve taşlarını tepside tutmak sanatıdır. Bir de sayarlama vardır ki bu da buğday veya pirinç gibi daneleri bir kaba koyup üzerine su doldurduktan sonra diğer bir kaba aktarma, tekrar eski kaba aktarma ve bu işleme kablının dibinde yalnız taş kalınca kadar devam edilir.) Atırlama işi bittikten sonra asıl bulgur çekimine sıra gelmiştir.

Köyde bulgur çekimi köyün en neşeli günlerindedir. Gurbetteki gençler bu gün-

lerde köye gelmeye başlarlar. Hasretini çektikleri kızları ancak bulgur evinde göreceklere belki de karşılıklı türkü söyleyecekler. Uzaktan duyduğu hasretliği burada ifade edeceklerdir.

Bulgur çekmeye genellikle akşama yakın zamanda başlanır. Çekilecek bulgurun miktarına göre taş sayısı konulur. Bir çift taş (alt-üst) bir taş adını almaktadır. 3-3,5 god bulgura bir taş konulur. Bir taşı karşılıklı: oturan iki kız idare eder (çeker) ler. Birer elleri taşı çevirirken diğer elleri alt sibeğin deliğinden bulgur dökmeye devam eder. (üst sibeğin taşı çevirmek için elle tutulan ağaç kazık). Taşlar dönmiye başlayınca evde neşeli gürültüler başlamıştır. Kızlar seslerinin tonuna göre arkadaş bularak çiftler, çiftler türkü söylemeye devam etmektedirler. Türküleri bir taraf dedikten sonra diğeri dönderir (çevirir).

Evin hanımı bulgur çeken kızlarla alâkadar olmazsa, veya kızlar yorulmaları acıkmaları duyurmak isterseler bunu türkü ile duyururlar.

Taş dönmiyor, dönmiyor,
(Heş) Hiç dönmiyor, dönmiyor
Alma (elma) attım alana
Gitti değdi tavana
Bulgur sahabı (sahibi) yoktur
Müjde verağ (verek) bulana

Bu maniler taş dönmiyor dönmiyor, hiç dönmiyor dönmiyor mısıraları ile tamamlanır.

Akşam basınca köy delikanlıları bulgur evine gelmek için fırsat aramaya başlamışlardır. Daha ziyade bulgur evi, ile kızların yakınları ve itimada lâıyk gençler buraya gelebilirler. İçeriye giren her kişiye kızlardan ilk gören avucuna bulgur alarak yukarı kaldırır (buna bulgur kaldırdı derler) safa geldin diye seslenir. İçeri giren kimse de başım üstüne diye cevap verir. Kız tekrar, başım güller üstüne, adını ne koyağ (koyak) o zaman gelen bu kişi (kadın da olabilir) beraberinde ne getirmişse onun ismini verir ve onlara peşkeş eder. Alınan bu peşkeşten orada bulunanların hepsi faydalanır.

Nişanlı veya herkesçe sevdiği bilinen

ARAŞTIRMALARI

bir kızın orada olması, ilgili delikanlının oraya girmesi ayıp olacağından içeri girmeyip damların üzerindeki pencereden (bacadan) gizli bakmakla yetinir. Bunun geldiğini kızlar sezerlerse türkülerle laf atmaya başlarlar.

Bacada yatan oğlan

Kömleği (gömleği) ketem oğlan

Nişanlı buradadır

Git ordan (oradan) utan oğlan

Bulgur çekimi devam ederken eleme işlerini de gene köyden imece (imeci) gelen kadınlar yaparlar. Çekilme işi bittikten sonra kızlardan biri taşın üzerine çıkar taş kalkmıyor (kalkmır) der, o zaman bulgur sahibi taşbaşı denilen bahşişi (peşkeşi) verir. Bu bahşiş eskiden boncuk gibi şeyler olurdu. Şimdi ise meyve, kolonya gibi şeylerdir.

İşlerini bitirdikten sonra kız, erkek orada bar (halay) tutarak oynamaya başlarlar. Bu oynama sabahlara kadar devam eder. Kız erkek karışık tutar ve türkü söylerler. Coştukça sık, sık tekrarladıkları:

Elma koydum tabağa,

Bu kef (keyif) gitti sabağa (sabaha).

Bir de horozun sesi duyulursa:

Başındaki papağdır (pamuk)

Üstü yaprağ, yaprağdır (yaprak)

Horoz dilin lâl olsun

Niye (niçin) dedin sabağdır (sabah)

Alma attım dengize (denize)

Dolandı üze, üze (yüze, yüze)

Horoz dilin lâl olsun

Yar gelmiş mehlemize (mahallemize)

Sabah olunca herkes evine götürülür ve teşekkürler edilir, büyük bir iş de başarılmış olur.

İstanbul Belediyesi Varidat Tahakkuk Müdürlüğü İhsan HİNÇER tarafından en son değişikliklerle hazırlanan

TOPLU LEVHA-ILAN MEVZUATI

İsimli eser çıkmıştır. Her Belediye, işyeri sahibi ve müessesenin levha, ilan, reklamla ilgili tek el kitabı,

Damga V. ilan ve reklam hükümleri + TRT + D.D.Y. İş + Denizcilik Bankası A. O. + P.T.T. İş. + İst. E.T.T. İş + İstanbul, Ankara, İzmir gazeteleri ilan tarifeleri; İlan ve reklam üreticileri + İstanbul, Ankara, İzmir Belediyeleri levha, ilan, reklam resmi ve tâlik üç. tarifeleri + Muafiyetler, cezalar + Mercu adresleri + Danıştay, V. Usul, Âmme Alacakları ve Harçlar Kanunu hükümleri + Danıştay, Temyiz ve İtiraz Kom. emsali kararları + Maliye ve İçişleri Bakanlığı tebliğ ve mütalâaları + Kamu Yararına Derneklerin tam listesi.

288 büyük sayfa, 15 lira.

İst. da: Y. Üniversite, Cihan. Anıl, İnkılâp, Ders Kitapları, Akgün, Sander, Elif, Ankara'da: Berkalp ve Aydın, İzmir'de: Orhan Özışman ve başlıca kitapçılarda.

SİPARİŞ : POSTA KUTUSU 46,

AKSARAY — İSTANBUL

SAYILI GÜNLER VE İNANIŞLAR

Yazan: Rıza YETİŞEN

1 — Haftanın günleri.

Eski inanışa göre, pazar, pazartesi, çarşamba ve cumartesi günleri normal günlerdir.

Salı günü iyi sayılmaz; o gün işe başlayanların işi sallantıda kalır, iş bir türlü bitmez, her an bir kötü hal olabilir. Bu günde herhangi bir kaza belâ gelmesin diye, her evdeki kadın «Sali gayfası» (Sali Kahvesi) pişirip komşu kadınları çağırır «Sali Koca'nın aşkine» diyerek içerler. Sali Koca emmiş bir kimse olarak tanınır.

Cuma günü, istirahat edilecek bir gündür. İşe gidilebilir, hiç bir uğursuzluk olmaz. Bu günde; gene «Cuma Kahvesi» pişirilir; adı, Cuma Koca'dır. Salı'dan daha değerli bir gündür.

Kahve pişirme bütün sayılı günlerde vardır. Düş (Rüya) görülünce, çamaşır yıkamınca, adaklarda, Hayır'larda ve bayramlarda da daima kahve pişirilir.

Çarşamba, Perşembe ve Pazartesi günleri don yuma (Çamaşır yıkama) günleridir. Başka günlerde don yumak iyi değil-

Bize gelen KİTAPLAR

★ Ernest HEMİNGWAY - Tunç YALMAN, Vahdet GÜLTEKİN, Mustafa YURDAKUL: «Yenilmez Adam». Hikâyeler. Üçüncü baskı. Varlık Büyük Cep Kitapları: 153. 12X17 boyunda, 84 sayfa, 2 lira.

★ Yaşar Nabi NAYIR: «Atatürkçülük Nedir?». 36 düşünürün Atatürk hakkında görüşleri. Varlık Faydalı Kitaplar: 29. 17X12 boyunda, 270 sayfa, 5 lira.

★ Sabahattin ALİ: (Bütün Eserleri: 1-2.) Değirmen - Dağlar ve Rüzgâr». Hikâyeler, şiirler. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 11. 17X12 boyunda, 324 sayfa, 6 lira.

★ Ernest HEMİNGWAY - Anıl ME-RİÇELLİ: «İrmağın Ötesi». Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 81. 17X12 boyunda, 208 sayfa, 4 lira.

dir. Don yumadan sonra «Eşe - Fatma ananın canı için» kahve pişirmek adettir. (Eşe = Ayşe.)

Cuma ve salı sabahı, ocağın külü alınmaz ve süpürge kullanılmaz, hiç bir temizlik yapılmaz, «iyi olmaz» derler ve niçin iyi olmadığını da bilmezler. Cuma günü, Hz. Ali'nin doğduğu gün olarak bilinir.

Perşembe haftanın en iyi günü olarak tanınır, o gün, ölülerin, yol gözledikleri (ziyaretçi beklediği), yiyecek içecek bekledikleri ve eğlenmek istedikleri bir gün olarak çok beğenilir. Her perşembe adetâ sevinçle karşılanır. Ölüleri ziyaret hep bu günde olur; adaklar, kurbanlar, evlenmeler, düğünler ve başka törenler hep bu güne rastlatılır. Bu günün akşam üzeri, her evden bir kadın «Hak üleştirir» yani; bir tabağa koyduğu şeker, tatlılar, çerez, börek, kavun, karpuz elma, portakal dilimleri, çeşitli meyveler ve yemişlerden (hangisini tedarik edebilmişse), ölülerin ruhu için, çocuklara ve orada bulunan büyüklere dağıtır. Bunları, ölenlerin akrabalarına dağıtmak çok daha makbûl sayılır. Elindeki dolu tabakla kapısının önüne çıkan kadın «geliverin uşaklar (çocuklar) hak üleştiriyom haaaa!» diyerek gücü yettiği kadar haykırır çocuklar koşuşarak haklarını alırlar, bazan kaşırlar, çok hoş bir sahne olur.

Akşam vakti her evde bir hazırlık gözle çarpar; güneş batmadan lâmbaları yakmak adettir, fakat niçin erken yaktıklarını bilmezler; biz eskidenberi büyüklerimizde böyle gördük derirse de perşembe günü daima evlere misafir gelir veya gidilir (hafta sonu olduğu için) ve beklenmedik bir anda gelmesinden dolayı lâmbaların erken yakılmış olması muhtemeldir. Her perşembe - cuma akşamında içer, beşer aile başka bir aileye misafirlğe giderler, bu gün dış daima yemekli ve hattâ içkili olur; heber beraber yer içer, eğlenirler. Bu toplantılar bazan âniden ve sözleşmeden bir eve başkın yapmak suretile olur. Toplantıya, önce erkekler gider, evine söyle haber bırakır «Ben Ali ağalara gidiyom, bana sofrayı getir der. Karısı evin işini düzenledikten sonra

ARASTIRMALARI

yemeğini ve ekmeğini alır gider. Eğer toplantıda içki içilecekse herkes kendi içeceği kadar içkiyi beraberinde önceden götürür, tabii karısı, meze getirmeği ihmâl etmez.

Toplantıya giden evin delikanlısı ise sofrasını, varsa, kız kardeşi, yoksa anası getirir, bırakır gider. Delikanlının, nişanlısı veya sevgilisi varsa ve toplantıya gittiğini duyarsa (ki bunu daima duyar...) genç kız, kimseye sezdirmeden ve delikanlının haberi olmadan, kendiliğinden meze, yiyecek ve hattâ içki bile ikram ederler; getirdiği yiyeceği, sofraya kendi elile koyan kıza, teşekkür makamında içki ikram edilir; kız içki içmese bile, kadehi dudaklarına götürür ve geri verir. Eğer içki ikram eden kızın sevgilisi ise «yar elinden zehir olsa içilir düşüncesile» onun, hatırı hoş olsun diye içkiyi içer. Bazan yeni gelen kadın veya kız, orada bulunanlara sâkinin vereceği içkiyi dağıtır ve boşalan kadehi alan kadın, içkiyi içenle «Niyezleşir» yani; yüzünü, onun başının sağ ve soluna dokundurur, bu hal daha ziyade, samimiyete dayanır. Yaşlıların ellerini öper, küçük olanlar, kadının elini öper. (el öpmelerde, eli alına götürmek yoktur.)

Kızın yiyecek getirmesi, sevgilisini gururlandırır, neşesi artar. İçki dağıtan kadın, en sonunda kendisi de içerek çekilir, yerine oturur. Sunulan Dolu'yu herkes içmeye veya içiyormuş gibi dudaklarına değdirmeye mecburdur. İçki önce erkeklerle sonra kadınlara dağıtılır; zaten her şeyde erkek ön plândadır.

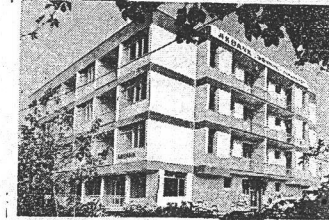
Bu toplantılarda en çok Yakma'lar çağırılır (Karşılıklı türkü söyleme), buna bağlama eşlik eder. Hele bir de kemane (Kemane) bulunursa mukabbet (Muhabbet) pek uygun olur. Samah'lar oynanır ve geç vakitlere kadar samimi bir hava içinde neşeli bir gün geçmiş olur.

Toplantılarda hiç bir kavga ve gürültüye müsaade etmezler, ileri gidenleri dışarı çıkarırlar.

Cuma günü tatildir (eskiye göre), evde veya tarlada ufak tefek işi olanlar oralar da oyalanırlar, işi olmayanlar, ya evinde veya kahvede vakit geçirirler. Kadınlar kendi aralarında «Cuma kahvesi» pişirirler; son senelerde kahve yerine çay pişirmek

âdet olmuştur. Kızlar bu kahvelere sureti kat'iyede katılamazlar. Taze gelinler de kendi aralarında toplanıp kahve içerler. Kızlar daha çok ev işleriyle uğraşırlar.

Komşu evler, birbirlerini davet etmek suretile akşama kadar dertleşerek beş on kahve içerler. Bazıları kahve ile birlikte çeşitli yiyecekler de ikram ederler. Eve, tesadüfen erkek gelirse ona da kahve verilir, erkekler ayrıca davet edilmezler.

**İstanbul,
Caddebostanda
kaloriferli, parke ve
marley döşemeli,
tam konforlu,
deniz manzaralıdır.**

Fevkâlâde itina ile hazırlanmış bu emsalsiz dairelerden bir tanesine sahip olabilmek için hesap açtırmakta acele ediniz.

AKBANK

DUALAR, İLENMELER, İNANIŞLAR

Derleyen: Gündüz ARTAN

Dualar :

- Allah altın tokalara yapıştırırsın.
- Allah birini bin etsin.
- Allah dert verip derman aratmasın.
- Allahtan sağlık, devletten ağalık versin.
- Allah hacı sofrasında oturtsun.
- Allah şeytan atına bindirmesin.
- Başın pınar, ayağın göl olsun.
- Düşünün güzün olsun, bir oğlun bir kızın olsun.
- Göğsün beyaz tüylü olsun.
- Hacılar olasın.
- Haramdan elini, yalandan dilini çeksin.
- Yediğin bal olsun.

İlenmeler :

- Allah az verip gezdirsin, çok verip az dırsın, yatırıp kapılara baktırsın.
- Allah uyuz versin, kaşıyacak turnak vermesin.
- Allah şeytan atına bindirsin.
- Allah defterini dürsün.
- Adın batsın inşaallah.
- Burnu boka batasica.
- Bir eline aldığı pul olsun dökülsün, bir eline aldığı kül olsun savrulsun.

ve yetkili kişilerin konferansları, film gösterilmesi ve bandlardan müzik dinlenilmesi de mevcuttur.

Okulun öğretim süresi, bir yıldır. İki sönestre sonunda başarı gösteren öğrencilere birer sertifika verilecektir.

Başka dernekler ve geniş malî imkânlarla kurulan tesisler, büyük iddialarla ortaya atıldıkları, sadece reklâm ve propaganda çerçevesinden dışarıya çıkamadıkları, en küçük bir hizmette dahi bulunamadıkları halde, yıllarca Türk Ocakları ve Halkevleri tarafından hazırlanan ekipleri kendi keşifleri imiş gibi ortaya sürerlerken, bir avuç genç idealist yüksek tahsil öğrencisinin bu başarılı gayreti, Türk Folklor ve Halk Oyunları tarihine geçecek büyük bir değer ve anlam taşımaktadır.

«Yüksek Tahsil Gençliği TÜRK FOLKLOR ENSTİTÜSÜ Kurma Derneği»ne ve «Halk Oyunları Okulu»na amaçlarına ulaşma yolunda başarılılar dileriz.

- Cehennem tıkacı ol.
- Cami önlerinden mendilin kalkmasın.
- Diplere yat, kapılara bak.
- Dirlik, birlik görme inşaallah.
- Dilini eşek arısı sokasica.
- Dünyünü doyma, muradına erme.
- Ekmek tavşan, sen tazi ol.
- Evine baykuşlar tünesin.
- Hotum hotum hopla.
- Kesenin dibi delik olsun, iki gözün köş olsun.
- Muradı karnında kalsın.
- Önünü bulsun, sonunu bulmasın.
- Saman doldursunlar derine, öl gerin gerine.
- Sırtını bit yesin, ekmeğini it yesin.
- Sülükler gibi sürün.
- Yudumu ağzında kalasica.

Hayvanlarla İlgili İnanışlar:

- Eve yeni at, eşek, öküz... gibi hayvan alınınca ayağına su dökülür.
- Katır hamayillidir, yanına şeytan varmaz.
- At sancılandığı zaman çıra tüttürülür sirke, rakı içirilir.
- Besli ve gösterişli hayvanlara nazar dememesi için kırk tane iğne kırığı b palaya bağlanır ve hayvanın tüyüne bağlanır.
- At yan yattığı zaman kar yağacak demektir.
- Siyah burunlu eşek ürkek ve uğursuz sayılır.
- Leylek kirli geldiği zaman o yıl bollu olacağına inanılır.
- Sağılan inek buzağısını emzirmese buzağının üzerine tuz ekilir ineğe yalattırılır.

Çeşitli İnanışlar :

- Yeni doğmuş çocuğun göbeği okulu bir yere konursa o çocuğun okuyacağına, eve konursa evine bağlı kalacağına sokağa atılırsa sokak çocuğu olacağına inanılır.
- Çorbanın içine ekmeğe doğrarken içine büyük parça düşerse o eve misafiri geleceğine inanılır.
- Elden ele makas verilirse kavga çıkacağına inanılır.
- Büyük insanın emeklemesi hasret kavuşacağına işarettir.

HUN SAVAŞÇILARININ TÜRKÜSÜ

Yazan: Muzaffer UYGUNER

Elimizde bulunan Eski Kuzey Şiiri Antolojisi (Anthologie de la poésie nordique ancienne) adlı kitapta, Hunlar ve Atilla ile ilgili bazı şiirler bulunmaktadır. Edda adı verilen bu eski kahramanlık şiirleri kuzey asıllı cermen kavimleri tarafından söylenmiştir. Eski kahramanlık türküleri adı altındaki bölümde verilen bu şiirlerden birini, Hun Savaşçılarının Türküsünün çevirisini vereceğiz. Kuzey edebiyatının ilk epik şiirlerinden biri olan bu parçanın tümü ele geçmiş değildir. Buna bir saga'da rastlanmıştır. Son bölümü kesinlikle tesbit edilememiştir. Savaş öyküleri kaybolmuştur. Bu, bir kabilenin yaşayışına ve gelenekleri göstermektedir. Orman, kırallar mezarı, toplantı yerini gösteren cilalı bir taş, Hlod bu taşı egemenliğin ve hükümler için bir işareti olarak görür. Burada bir aile kavgası görülürse de bir savaşçı karakterini, toplulukların hareketini buluruz.

Kitaptaki metin şudur:

Vaktiyle Humli
Hunları yönetiyordu;
Gizur Gaut'ları
Ve Got'ları Angantyr,
Danimarkahları Valdar
Gaulois'ları Kiar,
Yiğit Alrek de
Sevimli Angles'ları.
Hlod Hunların ülkesinde
Frank kamasıyla
Kılıçla, geniş zırhlarla,
Halka halka tuğ'la
Sivri kılıçla
Büyüyüp yetiştii,
Savaş atı donatıldı

- Çamaşır ipi üçgen şeklinde bağlanırsa nazar değer.
- Elden ele sabun alındığı zaman o evde dargınlık olacağına inanılır.
- İleç bir torba taş inmiş, biri denk gelmezse biri denk gelmiş.
- Cenaze geçerken hamile kadın bakarsa çocuğunu ölü doğacağına inanılır.
- Arife günü iğne tutulmaz. Arafatta hacıların ayağına iğne batarmış.

Kutsal basamakta,
Doğudan gelen Hlod,
Heidrek'in yerine geçmek için,
Gotların oturduğu
Ülkeye erişmişti,
Heidrek'in kalıtını
Almak için gelmişti
Angantyr o sıra
Ölüm töreni yapıyordu,
Dışarda bir adam gördü
Yüksek salonun önünde
Bundan faydalamp
Şöyle dedi:
«Gir, haydi, Vassal,
Yüksek salona
Ve al götür cevabını
Angantyr'in!»
Adam:
«Hlod geldi
Heidrek'in mirasçısı
Kardeşin
Hazır savaşa.
Büyümüş, genç olmuş,
Atı üstünde
Geliyor, işte,
Seninle konuşmağa.»
Oturanlar homurdandı;
Asiller kalkıştı ayağa,
Hepsi duymak istiyordu
Nasıl konuşacağını Hlod'un
Ve Angantyr nasıl
Yanıtlayacak dediklerini.
Angantyr
«Hlod, dedi, kardeşim,
Heidrek'in oğlu,
Selâm sana,
Gel otur şu banka,
Tatlı içkiler
Sert içkiler içelim,
İnsanların öncüsü
Babamızın şerefine,
Bal şerbeti, ya da şarap
Sen ne istersen.»
Hlod:
«Başka amaç için geldim
Bira içmeğe değil;
Kabul edemem asla
Senin içkini, prens.
«Yarısını istiyorum

DEYİMLER IV

Derliyen: Faik AKÇIN

Kuyruğu kapana sıkışmak
Kulağına kadar kızarmak
Kulak asmak
Kuru gürlütü
Kuş beyinli
Kumpas kurmak
(gizli iş yapmak)
Kulak tıkamak
Kul köle olmak
Kulağını çınlatmak
Kulağı çınlamak
Kulağı kırışte
Kuyu çıkırığı

L

Lâdes tutmak
Lâf atmak
Lâfa boğmak
Lâfa karışmak
Lâfi yutmak
Lâfi lâfını tutmamak
Lâfi lâfına uymamak
Lâf söyledi bal kabağı
Lâf ebesi
Lâk lâk etmek
Lâkırdı yetiştirmek
Lâlâpaşa eğlendirmek
Lâmı cimi yok
Leb demeden leblebiyi anlamak
Leşini sermek
Lügat paralamak

M

Makaraları salıvermek
Martaval atmak
Matrak geçmek
Maval okumak
Masal gibi
Masal okumak
Mat olmak
Maskelerini atmak
Maymun iştahlı
Mecnun olmak
Medet ummak - beklemek
Mehtap ile konuşmak
Menfaatlerini baltalamak
Memleket efendisi

Mekik dokumak
Meşe sopası - odunu
Meydanı boş bulmak
Meydan okumak
Meydana çıkmak
Meydana getirmek
Mevlâsını bulmak
Merak sarmak
Meddah maymunu
Mişil mişil
Milli kahraman
Mimlemek
Miyımtı
Mızrak çuvala girmez
Muhabbet ocağı
Muhabbet deliâli
Muma çevirmek - döndürmek
Mumla aramak

N

Nalları dikmek
Nalları atmak
Nane yemek
Nane mollası
Nasip olmak
Nato mermer, nato kafa
Nefes nefese
Nefes tüketmek
Nefes etmek
Ne şiş yansın ne kebab
Not almak

O - Ö

Ocağına incir dikmek
Ocağını söndürmek
Ocağına sığınmak
Oluruna bırakmak
Omuzunu silmek
Omuz başı
Omuz öpüşmek
Omuz vermek
Ot yoldurmak
Ölümtü göze almak
Ön ayak olmak
Önünü almak
Önünü ardını düşünmemek

Önünü ardını düşünmemek
Önünü ardını düşünmemek
Önünü ardını düşünmemek

Ödü patlamak
Ömrü uzamak
Öpüp başa koymak
Ördek nağmesi
Ötesi can sağlığı

P

Pabucu dama atılmak
Pabucu ters geydirmek
Papucu pahaliya mal olmak
Pabucunu eline vermek
Paçaları sıvamak
Pabuç eskitmek
Pahaliya mal olmak
Pamuk ipliğiyle bağlamak
Paldır küldür
Parmacağı dolamak
Parmacağı ağızda kalmak
Parmacağı bulunmak
Parmak ısırarak
Para peşin kırmızı meşin
Parayı veren düdüğü çalar
Patlak gözlü
Patla çatla
Patlak vermek
Pişmiş kelle
Pireyi deve yapmak
Pirincin taşını ayıklamak
Piyasaya sürmek
Piyasa etmek
Pırasa bıyılı - saçlı
Pılısını pırtısını toplamak
Posteki saydırmak
Postu sermek
Pot kırmak
Puslayı şaşırarak
Pupa yelken ilerlemek

R

Rahat döşeği
Rahmet okumak
Rahmet dilemek
Renk vermemek
Reva görmemek
Revan olmak
Renkten renge girmek
Rey almak - toplamak

(Devam edecek)

Önünü ardını düşünmemek
Önünü ardını düşünmemek
Önünü ardını düşünmemek

Heidrek'in kalıtının,
Bız'ların ve tezgâhların
Ve bütün paranın,
Dana ve ineklerin,
İşleyen değirmenin
Kadın ve erkek kölelerin
Ve çocukların,
«Yapraklanması görkemli
Kara - Orman'ı
Ve kutsal mezarı
Gotlar ülkesindeki,
Danp kıyısında yükselen
Ve parlayan Dikilitaşı,
Heidrek'in koruduğu
Sınır şehirlerinin
Ülkelerin ve halkın
Ve parlak mücevherlerin yarısını,»
Angantyr:
«Kardeşim, yaracağım
Şimşek çaktıran kalkanı
Ve soğuk mızrağım
Ezecek ötekini
Ve adamlar kaçacak
Gizlenmeğe çayırlığa
Parçalamadan onları
Tyrfing sana verecek,
Humli'nin çocuğu,
Kalıtın yarısını.»
«Sana vermek istiyorum
Parlak yüzükleri,
Malları, mücevherler
İstediğin kadar,
Sana on iki bin asker
On iki bin at veriyorum
Ve on iki bin bakıcı
Onlara bakmak için.
«Öyle kuvvetli ki onlar
Hepsi daha güçlü olacak
Bugünkünden inan ki
Öncekinden de hattâ
Her adama şimdi
Bir kadın sunuyorum
Ve her kadının boynuna
Bir altın takıyorum,
«Seni donatmak istiyorum
Baştan ayağa gümüşle
Ve seni garketmek
Altınlara.
Şansından her yerde
Yüzükler akıyor,
Got halkının üçte birini
Yönetebilecek misin?»

Gizur:
«İşte budur yakışan
Bir hizmetkâr oğluna,
O hizmetkâr oğlu ki
Bir hükümdar doğdu,
Orada o piç
Bekliyor tepede,
Meşruluk ise burada
Kalıtını alıyor.»

Hlod çok kızdı ve derhal Hun Kır-
ralının, büyük babasının bulunduğu
yere döndü ve ona Angantyr ile konuş-
masını anlattı.

Humli:
«Kışın savaşmayalım
Ve bahtiyar yaşayalım,
Yiyelim ve içelim
Güzel içkiler tadalım,
Sonra Hunlara öğretelim
Silâhlar yapmağı
Ön siperlerde kuşanacağımız
Yiğitlikle,
«Ayaklarına sereceğiz
Senin, Hlod, nice asker
Ve vereceğiz sana
Muhafızlar
On iki yaşındaki çocuklar
İki yaşlı taylar
Böyle toplanacak
Hun askerleri.»

Hun ülkesini Got ülkesinden ayıran
Kara - Orman'dan geçtiler ve An-
gantyr'in kızkardeşi Hervor'un yaşadığı
bir şatoya vardılar. Onların geldiğini
gören Hervor, askerlerini topladı ve
Güney kapısı önünde Hunlarla savaş-
malarını için Ormar'ın emrine verdi.

Ormar:
«Elbet gideceğim kuşanıp
Kalkanımı ve binip ata
ve karşılayacağım
Kıral Humli'nin askerini.
Hunlarla savaşacağım
Güney kapısı önünde
Got askerlerimle
Gireceğim savaşa.»

Hunlar, sayıca çok olduğundan ga-
lip geldiler ve Hervor şehit oldu. Ormar
ise olanları Angantyr'e ilettiler:
«Güneyden geldim
Haberler getirdim:
Çok fevkalâde bu

Kara - Orman ateş içinde,
Bütün Got ülkesi
İnsan kanına boyandı,
Biliyorum ki kardeşin,
Heidrek'in kızı,
Kılıçla kesilerek
Şehit düştü:
Hunlar yerde onu
Kesip biçtiler
Daha bir çok
Askeri öldürdüler.
Kardeşin emindi savaştan
Okşandığı kadar
Ve evlenme törenine
Gider gibi gitmişti.»
Angantyr şöyle dedi:
«Kahraman kardeşim,
Sevgili kardeşim benim.»
Sonra gözlerini muhafıza dikti:
«Oldukça fazlaydık
Bal şerbeti içmek için.
Şimdi ise çok azız
Halbuki muhtacız ona.
Hiç kimse yok
Beni izleyecek,
Hattâ rica ederim
Ve yüzükler vâdederim
Zırhlı bir ata
Binebilecekler
Bu Hunların
Askerleri önünde,»
İhtiyar Gizur:
«Ne para, ne altın
Vadette hiçbir şey,
İstemem hiç birini
Hiçbir şey senden,
Fakat zırhlı ata
Binmek istiyorum
Ve Hun halkına
Savaş dayağı çekmek,
Nereye çağırayım
Savaş için Hunları?»
Angantyr:
«Düne ülkesindeki
Dylgia'ya çağır
Monts-des-Frênes'deki
Kızlyoncalı yamaçlara,
Gotlar hücumlarına
Orada ilerlemişler
Ve tam ve kesin
Yenmişlerdi Hunları.»
Gizur seslendi Hunlara:

«Korku içinde halkımız
Kıralımız mahvolacak
Dalgalanıyor sancağımız
Odin size çok kızgın,
Sizi Dylgia'ya çağırıyorum
Düne ülkesindeki
Ve Monts-des-Frênes'de
Savaşacağız sizinle,
Odin gene eskisi gibi
Uçuracak oklar.»
Hlod:
«Grytings Vassah
Gizur'u yakalayın
Angantyr'in
Arheim'in adamını.»
Humli:
Hiçbir zaman
Zarardan sözlemeyeceğiz.
Savaş ilâmdır
Bu sözlerim size.»

Gizur Angantyr'e döndü ve Hun or-
dusunu şöyle anlattı:
«Yalnız altı
Alay askerleri var
Her alayda
Beş tabur
Her taburda
Onüç bölük
Her bölükte
Dörtbin kişi.»

Savaş sekiz gün sürdü. Sonunda
Angantyr kardeşine rastladı ve öldürdü.
Hunlar kaçtılar, Angantyr Hlod'un ölü-
sü önünde şunları söyledi:
«Sana vermiştim, kardeşim,
Mal, mücevher,
İstediğin kadar.
Zengin olacaktın;
Şimdi yok işte
Ne parlak yüzüklerin
Ne de bir ülken
Savaşmak için,
Lânetlendik mi, kardeşim,
Seni öldürdüm.
Bunu asla unutma;
Kaderin yargısı kötüdür.»

